

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Klára Vožechová

Kriminální agrese a agresivita dětí a mládeže

Criminal aggression and aggressiveness in children and juveniles

Praha, 2016

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Ráda bych poděkovala vedoucí této práce PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za laskavé a trpělivé vedení a podnětné připomínky a Samueli Bímovi za stylistické korektury. Poděkování patří i rodičům, kteří mě při studiu podporují.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 7. 2016

.....
Klára Vožechová

Abstrakt:

Tato práce se věnuje dětské kriminální agresi a agresivitě. Pozornost je zaměřena především na rizikové a protektivní faktory páčání násilné trestné činnosti. Dále práce představuje výzkumy zabývající se osobností juvenilního pachatele násilné trestné činnosti. Další kapitola je věnována typickým znakům páčání násilné kriminality dětmi a mladistvými. Na konci teoretické části jsou shrnuty aktuální české i zahraniční poznatky o loupežích a jejich mladistvých i dospělých pachatelích.

Navrhované výzkumné šetření se věnuje tématu mladistvých pachatelů loupeží a snaží se skrze kombinovaný výzkumný plán aktualizovat a rozšířit současné poznatky o této skupině pachatelů násilné trestné činnosti.

Klíčová slova:

násilná kriminalita – juvenilní delikvence – rizikové faktory – protektivní faktory – loupež

Abstract:

This bachelor thesis concentrates on child and adolescent criminal aggression and aggressiveness, especially on risk and protective factors of violent offending. Furthermore, it presents studies that examine personality of juvenile violent offenders. Latter chapters present typical patterns of children and adolescents violent offending. The last chapter summarizes actual Czech and foreign findings about robberies and their juvenile and adult offenders.

Based on the presented robbery findings, the purpose of the proposed research is to broaden and update our knowledge of adolescent robbery offenders via combined qualitative and quantitative research design.

Keywords:

violent offending – juvenile delinquency – risk factors – protective factors – robbery

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
Úvod	9
1. Juvenilní pachatelé z hlediska vývojové kriminologie	10
2. Rizikové a protektivní faktory násilné kriminality dětí a mládeže	12
2. 1 Studie interakcí rizikových a protektivních faktorů	12
2. 2 Specifické rizikové faktory z hlediska kriminality mladistvých a jejich souvislosti	15
2. 2. 1 Rodina	15
2. 2. 2 Vrstevníci	16
2. 2. 3 Rozdíly v pohlaví	18
2. 2. 4 Etnicita	19
2. 2. 5 Svědectví násilí	20
2. 2. 6 Média	20
2. 2. 7 Inteligence	22
3. Osobnostní charakteristiky juvenilních pachatelů násilné kriminality	23
4. Typické znaky kriminality dětí a mládeže	26
5. Loupež a děti a mladiství jako její pachatelé	30
5. 1 Loupež jako trestný čin	30
5. 2 Typologie loupeží a jejich pachatelů	31
5. 3 Dospělí pachatelé loupeží a způsob provedení	32
5. 4 Pachatelé loupeží z řad dětí a mládeže	33
6. Návrh empirického šetření	38
6. 1 Popis řešeného problému	38
6. 2 Kvantitativní část	39
6. 2. 1 Cíle a výzkumné otázky	39
6. 2. 2 Výzkumný postup a použité metody	39
6. 2. 3 Výzkumný vzorek	40

6. 2. 4 Zpracování dat	41
6. 2. 5 Diskuse	41
6. 3 Kvalitativní část.....	42
6. 3. 1 Cíle a výzkumné otázky	42
6. 3. 2 Výzkumný postup a použité metody.....	43
6. 3. 3 Výzkumný vzorek	45
6. 3. 4 Zpracování dat	45
6. 3. 5 Diskuse	46
Závěr.....	48
Seznam použité literatury	49
Přílohy	60
Příloha č. 1 – Vývoj násilné kriminality dětí a mladistvých 2005 – 2015.....	60
Příloha č. 2 - Počty loupeží spáchaných nezletilými osobami 2005 – 2015.....	61
Příloha č. 3 - Počty vražd spáchaných dětmi a mladistvými 2005 – 2015	62
Příloha č. 4 - Ilustrace typických znaků násilné kriminality dětí a mládeže	63
Příloha č. 5 – Loupežná vražda	64
Příloha č. 6 – Otázky k rozhovoru.....	66
Příloha č. 7 – Příklady doplňování vět	67

Seznam použitých zkratek

IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci

LCP – chronický pachatel (*life course persistant*)

AL - mladistvý pachatel (*adolescence limited*)

O&D – jednorázový pachatel (*One & done*)

SVC – chronický pachatel závažné a násilné trestné činnosti (*Serious, violent and chronic*)

TČ – trestný čin

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

Úvod

Delikvence dětí a mladistvých je problémem, jímž se zabývají odborníci z různých oborů po celém světě. Je to především násilná kriminalita, která je společností nejvíce vnímána, neboť její oběti si odnáší největší újmu, ať už psychickou či fyzickou. Ačkoliv počet násilných skutků spáchaných dětmi a mládeží v ČR dlouhodobě klesá (viz Příloha č. 1), je upozorňováno na stále narůstající brutalitu útoků a zároveň se mezi mládeží objevují nové formy násilí, u kterých je odborníky očekáván nárůst. Jelikož je pro vhodnou prevenci a intervenci nutné se v problematice orientovat, má význam se tímto jevem zabývat.

Tato práce se snaží zachytit trendy v oblasti současného zkoumání mládeže, která se dopustila násilné trestné činnosti. Velká pozornost je po celém světě věnována rizikovým a protektivním faktorům z hlediska páčání násilné kriminality. Umožňují identifikovat jedince, u kterých je zvýšená pravděpodobnost páčání, a vytvořit mechanismy včasné intervence napomáhající předejít nástupu na kriminální dráhu či recidivě. V této práci je věnována velká část studiím, jež se zabývají interakcí rizikových a protektivních faktorů násilné kriminality u dětí a mládeže, a pokračuje rozebráním jednotlivých specifických faktorů (rodina, vrstevníci, pohlaví, etnicita, svědectví násilí, média, inteligence) a jejich souvislostí.

Dalším trendem, o kterém tato práce informuje, je zájem výzkumníků o tzv. omezené prosociální emoce u juvenilních pachatelů násilné kriminality. Ty byly nedávno zařazeny do Diagnostického a statistického manuálu 5 jako specifikátor poruch chování.

Poslední kapitola je věnována loupežím a jejím dětským a dospívajícím pachatelům. Trestný čin loupeže tvoří podstatnou část násilné kriminality dětí a mládeže. Večerka a kol. (2004) z IKSP, kteří se mladistvým pachatelům loupeží věnovali, upozorňují také na nedostupnost zdrojů, které by toto téma blíže zkoumaly. Kapitola o loupežích se snaží o hlubší vhled do tohoto fenoménu, který se ve výzkumech jeví jako doména mladých pachatelů.

Navazuje návrh výzkumného šetření, jehož cílem je rozšířit a aktualizovat naše poznatky o mladistvých pachatelích loupeží.

1. Juvenilní pachatelé z hlediska vývojové kriminologie

Jedním z nejstabilnějších zjištění v kriminologickém výzkumu je fakt, že existuje vztah mezi věkem a kriminalitou (Casey, 2011). Kriminální páchaní je neobvyklé u dětí pod 10 let. Delikventní chování se začíná objevovat mezi 10 – 14 lety, vrcholí mezi 16-17 lety, a po 20 roku věku rapidně klesá (Moffitt, 1993). Na místě je připomenout, že v ČR je trestní odpovědnost od dosažení 15. roku věku. **Dítětem** rozumíme člověka, který v době spáchání nedovršil 15. rok věku, **mladistvým** toho, kdo dosáhl 15, ale nepřekročil 18 let. Mluvíme-li o **mládeži**, máme na mysli dohromady děti i mladistvé.

Tato práce se zaměřuje především na vývojové a celoživotní (life-course) teorie páchaní trestné činnosti. Vychází z předpokladu, že různé faktory mají různý vliv na každého jednotlivého pachatele v různém věku. Teoretici takovými východisky vysvětlují interakci individuálních charakteristik, jako jsou např. kognitivní schopnosti a temperament, s vývojovým kontextem, který se mění v průběhu dospívání a stárnutí (např. sociální faktory – škola, zaměstnání apod.) (Casey, 2011).

Jednou z nejznámějších teorií, která je v povědomí odborníků, je rozdělení pachatelů na **chronického pachatele (life course persistent - LCP)** a **mladistvého pachatele (adolescence limited - AL)**. Tyto zkratky budou užívány dále v textu. Dělení pochází od Moffittové (1993). Tyto dvě skupiny se odlišují ve věku, kdy se objevují první problémy v chování, věku, kdy pachatel ve svém kriminálním chování ustává, a také v závažnosti a vzrůstající intenzitě problémů (tzv. faktor eskalace) (Čírtková, 2009).

V životě **chronického pachatele** můžeme od velmi mladého věku pozorovat v anamnéze potíže s ovládáním chování, problematické chování, a mezi šestým až dvanáctým rokem se poprvé dostává do kontaktu s legálními autoritami jako je např. policie. Agresivita u těchto pachatelů s věkem narůstá, a kolem 16 – 18 roku páchají vícero druhů trestných činů, které spadají do kriminality majetkové, ale i násilné. Většina zůstane latentní, přijde se jen na ty nejzávažnější (Čírtková, 2009). Moffittová (1993) vysvětluje chování pachatele tím, že dětské neuropsychologické problémy kumulativně interagují s kriminogenním okolím pachatelů, a toto vzájemné působení pak kulminuje do patologické osobnosti. Typ chronického pachatele můžeme na základě výzkumů charakterizovat jako pachatele, který se dopouští trestné činnosti mnohem častěji, a tudíž je u něj větší pravděpodobnost, že v kriminální kariéře spáchá i násilný čin (Piquero, Jennings, Barnes, 2012).

Oproti tomu **mladistvý delikvent**¹ má naprosto nenápadný vývoj. Konflikty se zákonem přichází kolem 11. – 13. roku. Kriminality se dopouští příležitostně, hrají v ní roli skupinové a situační faktory. Jeho trestná činnost je stabilní z hlediska závažnosti i intenzity, a kolem 18. – 21.² roku mizí (Čírtková, 2009). Jeho kriminální chování primárně demonstruje nezávislost na rodičovské kontrole. U této skupiny se setkáváme se skutky jako vandalismus, narušování veřejného pořádku, krádež apod. (Moffitt, 1993).

Tato taxonomie je velmi známá a dodnes zkoumaná. Bylo zjištěno, že odlišení dvou skupin spočívá pouze v kvantitativním, nikoli kvalitativním měřítku (Walters, 2011). Někteří autoři dokonce uvažují o LCP jako o evoluční strategii (Boutwell, Barnes, Deaton a kol., 2013).

V současnosti se do těchto kriminologických poznatků začínají promítat posuny v oblasti vývojové psychologie, přesněji řečeno zkoumané nové vývojové stadium – vynořující se dospělost (tzv. emerging adulthood), které trvá přibližně od 18 do 25 let (Arnett, 2000). Pro vývojovou kriminologii období vynořující se dospělosti znamená, že mladiství pachatelé pokračují s kriminálním chováním do přibližně 25 let, přičemž se však jedná spíše o méně závažnou kriminalitu (Salvatore, Taniguchi & Welsh, 2012).

Podobným dělením je dělení Bliesenera (dle Čírtková, 2010, str. 2 - 3) a Uluscana s Fuhrerem (dle Čírtková, 2010, str. 2 - 3). Tato literatura rozlišuje agresory na rané a pozdní. **Agresoři s raným startem** pochází obvykle z dysfunkční rodiny, kde chybí rodičovský dohled a kde převládají negativní způsoby výchovy. Tyto děti zažívají už odmala odmítání ze strany vrstevníků kvůli svému násilnému a nepřizpůsobivému chování. U dětí, které začnou s agresí brzy, se možnosti nápravy snižují. **Pozdní agresoři** prožívají nekonfliktní dětství, a jejich agrese je často reakcí na konflikty rodičů, kteří nezvládají svým dětem poskytovat důslednou laskavou péči. Střety rodičů vedou tyto děti k přeorientování se z rodiny na vrstevníky, kde jsou pak vystaveni jejich vlivu.

Hlavní myšlenkou, která vychází z vývojové kriminologie je diferenciací mezi mladistvými pachateli, od které se odvíjí intervence. Také se zde objevuje potřeba včasného nalezení tzv. celoživotních pachatelů (Čírtková, 2003).

¹ Přestože překlad užívá výraz mladistvý, v souvislosti s touto typologií hovoříme i o pachatelích mladších, než jak je věk mladistvých vymezen v zákoně.

² U nás dle trestního zákona po 18 roce věku mluvíme o tzv. mladých dospělých.

2. Rizikové a protektivní faktory násilné kriminality dětí a mládeže

2. 1 Studie interakcí rizikových a protektivních faktorů

Znalosti získané výzkumem v oblasti delikvence mládeže nám poskytují teoretickou základnu, ze které můžeme následně vycházet při vývoji preventivních strategií, při diagnóze pachatelů, predikci jejich kriminálního chování a také při vytváření intervenčních programů. Z pohledu prevence mohou poznatky napomoci ohroženou mládež vyhledat působení protektivních faktorů a pomoci jí získat kompetence ke zvládnutí rizik. Získané poznání vede také k poznání způsobů, jakými efektivně zacházet s pachateli.

Rizikovým a protektivním faktorům delikvence mládeže je věnováno v současné době mnoho studií. Jedním z důvodů je i to, že brzký věk v počátku kriminálního chování je významným prediktorem rozvoje budoucí kriminální kariéry (Blatníková & Netík, 2008). V této kapitole se budu věnovat komplexním studiím, které zkoumají vícero činitelů ve vzájemné interakci, a soustředí se na prediktory násilné kriminality. Pozornost bude věnována převážně longitudinálním studiím.

Autorky Hemphill, Heerde & Scholes-Balog (2016) sledovaly faktory a vývoj jedinců od 10 do 19 let, a to těch, kteří žili v rodinách s nízkým socioekonomickým statutem. Potvrdily vliv řady **protektivních (víra v morální řád, religiozita, vazba na rodiče) a rizikových faktorů (nízká angažovanost ve škole, antisociální parta, špatné výkony ve škole)**. Zajímavé zjištění bylo odhaleno o **hodnocení adolescenta komunitou** - ukázalo se, že když byl okolím ohodnocen jako prosociální, zvyšovalo to riziko páchání trestné činnosti, což odporuje předchozím výzkumům. Autorky vyjadřují domněnku, že hodnocení adolescentů lidmi pocházejícími z komunity s nižším socioekonomickým statutem, a tudíž z oblasti se zvýšenou pravděpodobností vysoké kriminality, nemusí být směrodatné. Význam celého výzkumu spočívá především v podpoře tvrzení z první kapitoly, že je důležité posuzovat rizikové a protektivní faktory různě pro rozličné rizikové skupiny v různém věku.

Další podporu vývojovému kriminologickému hledisku poskytl například Herrenkohl Maguin, Hill a kol. (2000). U některých faktorů se měnilo jejich působení na **násilné chování dle věku**, ale mnoho ze sledovaných činitelů predikovalo násilí v každém věku (v 10, 14 i 16 letech). Těmito faktory byly **hyperaktivita** (dle hodnocení rodičů), **špatné školní výsledky**, **delikvence vrstevníků**, **dostupnost drog**. U mládeže vystavené vícero rizikům byla pravděpodobnost, že se dopustí násilí, mnohem vyšší. Pokud byli sledovaní vystaveni více než pěti faktorům, měli ve srovnání s těmi, kteří byli vystaveni méně než dvěma faktorům,

mnohem vyšší pravděpodobnost násilného chování – v 10 letech sedmkrát, ve 14 letech desetkrát, a v 16 letech jedenáctkrát.

Obměněný tým autorů (Herrenkohl, Hill, Chung a kol., 2003) analyzoval stejná data s cílem objevit význam protektivních faktorů. Pravděpodobnost násilí v 18 letech u těch, kteří byli ve svých 10 letech agresivní, byla nižší pro ty, kteří byli v 15 letech pod vlivem alespoň jednoho z těchto **protektivních faktorů: navštěvovali náboženské obřady, zažili dobré rodinné vedení** (aktivní dohled rodičů, jasná pravidla a očekávání, posílení dobrých pracovních návyků), nebo byli **silně poutáni ke škole**. Riziko násilí se snižovalo, pokud byli respondenti vystaveni vícero protektivním faktorům během adolescence, a to přestože byli zároveň vystaveni **negativně působící čtvrti a vlivům vrstevníků**. Závěry ukazují, že protektivní faktory potlačují efekt negativních kumulativních vlivů rizik, které se vyskytují během vývoje.

K obdobným závěrům se dopracovali Andershed, Gibson & Andershed (2016). Počet protektivních činitelů významně snižoval pravděpodobnost, že se sledovaní jedinci dopustí násilného trestného činu jak pro ty, u kterých se v dětství vyskytovaly rizikové faktory, tak pro ty, u kterých se neobjevily žádné, ačkoliv pro tuto druhou skupinu pravděpodobnost klesla mnohem více.

Resnick, Ireland & Borowsky (2004) provedli studii na několika tisících respondentech z řad školní mládeže (n=14 332). Položky, které se ptaly na **zapojení do násilné činnosti**, obsahovaly např. použití zbraně či vyhrožování s ní, zapojení do skupinového boje, vážná rvačka. Do takových aktivit se zapojilo 38,6 % chlapců a 22,5 % dívek. Autoři zjistili, že u respondentů, kteří nenahlásili zapojení, se objevovaly důležité **komunitní faktory**, tj. **provázanost se školou a s dospělými mimo školu**. Důležitou roli hrála také **rodina** (trávení času s rodinou, možnost se svěřit v rodině, apod.). Zajímavé je zjištění, že protektivním faktorem bylo také to, pokud byl alespoň jeden z rodičů denně přítomný během alespoň jednoho z těchto časů: při probuzení, příchodu domů ze školy, nebo během večere, či když šel respondent spát. Nejsilnějším prediktorem páčání násilí se ukázalo být předchozí **spáchání násilných skutků**, dále **historie násilné viktimizace, vysoká hladina emočního napětí, nošení zbraně do školy, potíže s učením, záškoláctví a opakování ročníku**. Dále se ukázala spojitost mezi **násilím vůči sobě a vůči ostatním** – suicidální chování v okolí či vlastní také zvyšovalo riziko páčání násilí v adolescenci. Dalším rizikovým faktorem bylo **užívání drog** (marihuana, alkohol). **Alespoň průměrné známky** se ukázaly být protektivním faktorem.

K obdobným závěrům dochází i další studie, kde byli sledováni chlapci, kteří pocházejí z rodin s nízkým socioekonomickým statusem. Byli sledováni od předškolního věku. Stejně jako ve výše uvedeném výzkumu zdůrazňují autoři důležitost **dohledu rodičů nad dětmi** (výše zmíněné očekávání dobrých známek, přítomnost rodičů a trávení volného času s rodiči), **vnímanou legitimitu legálních autorit** (což odráží internalizovaný závazek podrobit se pravidlům a rozhodnutím autorit) a **zapojení ve škole**. Autoři došli k závěru, že nedostatek těchto protektivních faktorů má za následek zvýšení pravděpodobnosti zapojení do násilné kriminality. Vytvořená typologie dětí poukazuje, že ve skupině vysoce agresivních a disruptivních respondentů byly protektivní faktory účinné jen tehdy, pokud je tyto děti vnímaly velmi silně. Navrhují vysvětlení, že mládež v této skupině je možné méně citlivá na efekt těchto kompenzačních faktorů než jejich méně agresivní vrstevníci, mají **nízké prosociální sklony, což je odrazem snížených schopností sebeovládání, nedostatku empatie, viny a dalších podobných vlastností** (Fontaine, Brendgen, Vitaro a kol., 2016).

Dle studie zabývající se zapojením dětí do agresivní party, jsou rizikovými faktory **potíže s pozorností, konflikty v rodině, nízká snaha ve škole a vazba na ni**. Členství v takových partách predikovalo zapojení se do násilného chování, delikvenci a užívání návykových látek (Harachi, Fleming, White a kol., 2006).

Opakovaně se v **rizikových faktorech** objevuje **dostupnost drog, potíže s učením a ve škole** (formou záškoláctví, nošení zbraní do školy, špatný prospěch, nízká angažovanost), **zapojení do antisociální party vrstevníků**. Naopak jako **protektivní faktor** se opakovaně objevila **víra v nějaký morální řád** (potažmo religiozita, účast na náboženských obřadech), **provázanost se školou, alespoň průměrné známky**, a nejčastěji zmiňovaný **vztah s rodiči a rodičovský monitoring**. Důležitost dohledu rodičů jako ochrany před pácháním jakéhokoliv druhu trestné činnosti potvrzují i Hartinger-Saunders, Rine, Wieczorek a kol. (2012).

Závěrem je důležité zmínit, že se v mnoha citovaných studiích opakovaně ukazuje nutnost nesoustředit se v prevenci jen na rizikové faktory, ale i na protektivní, které působí silně a mohou vliv rizikových činitelů zvrátit (Resnick a kol, 2004; Herrenkohl a kol, 2003; Andershed, 2016).

V našich podmínkách provedli rozsáhlou studii na 3 165 žácích Csémy, Hrachovinová, Čáp & Starostová (2014). Na základě provedení kategorizace rozdělili autoři adolescenty do skupiny se zvýšenou, vysokou, nízkou či průměrnou úrovní agresivního chování. Do skupiny s vysokou agresí spadalo 6,4 % žáků základních škol. Opětovně a shodně s citovanými

výzkumy byla zjištěna spojitost agresivního chování s **rodinnými faktory** (špatné vztahy s rodiči, rodičovská nižší míra kontroly a volnější pravidla, častější užívání tělesných trestů, méně stráveného společného času s rodiči). Dále s **vrstevnickou skupinou** - agresivní děti častěji trávily čas po škole i o víkendech s partou, o čemž se autoři domnívají, že souviselo s nižším dohledem rodičů, a také s potřebou prosadit se v rámci skupiny. Agresivní děti byly **hodnoceny mezi žáky také jako méně oblíbené**, což autoři vysvětlují dvěma způsoby – jednak tím, že se jich ostatní žáci bojí a jejich chování považují za nevhodné, a dále možnou spojitostí agresivního chování s **menšími sociálními kompetencemi**. Agresivní dospívající pociťovali **frustraci vůči škole** (nelíbilo se jim školní prostředí, měli pocit přílišných očekávání ze strany učitelů, jejichž chování považovali vůči sobě za nespravedlivé). Tato frustrace se také může podílet na stimulaci projevů násilného chování.

O rozšíření rizikových faktorů mezi českou mládeží není v této práci prostor referovat. Pro zájemce odkazuji na aktuální publikace Moravcové, Podané, Buriánka a kol. (2015), Nielsen Sobotkové a kol. (2014), Firstové (2014a), Skopala (2012).

2. 2 Specifické rizikové faktory z hlediska kriminality mladistvých a jejich souvislosti

V následujících odstavcích bych chtěla uvést několik vybraných rizikových faktorů ve světle novějších výzkumů, které se zaměřují specificky na agresivní a násilné jednání. Nejedná se o vyčerpávající přehled, ale spíše o snahu alespoň trochu rozšířit náš pohled na obvykle obecně pojímané a zkoumané rizikové faktory a jejich dopady, a podnítit přemýšlení o různých souvislostech, které by následně mohlo přispět v případě realizace výzkumného návrhu v praktické části práce.

Někteří autoři se věnují primárně jednomu rizikovému faktoru, proto jsou zařazeni do konkrétního tématu, ale zmiňují-li se i k dalším faktorům, jejich poznatky jsou uvedeny většinou pospolu, aby byl zachován celistvý obraz provedených studií.

2. 2. 1 Rodina

Van de Weijer, Bijleveld & Blokand (2014) se zaměřili na zkoumání transgeneračního přenosu, a to pouze v mužské linii. Muži, kteří měli násilné otce, měli signifikantně vyšší riziko stát se pachatelem násilného trestného činu, než ti, jejichž otec se násilného trestného činu nedopustil. Kriminální nákaza u násilných trestných činů je mnohem silnější než u trestných činů nenásilné povahy. Nebyl nalezen přenos násilí z prarodiče na vnuka. Z výzkumu vyplývá, že sociální učení hraje v násilné kriminalitě větší roli než dědičné faktory,

neboť pokud se otec dopustil násilné kriminality před narozením, nezvýšilo se riziko páčání u synů. Tento přenos se týká dětí a dospívajících, nikoliv dospělých synů. Bohužel z dat, které autoři měli k dispozici, nebylo možné vyčíst, zda byli synové vystaveni násilí ze strany otce a zda se jej tak naučili a imitovali ho.

Ráda bych zmínila ještě jeden výzkum v souvislosti s rodinou, který se zabývá rozdíly mezi dvěma kategoriemi mladistvých delikventů – jedná se o jednorázové pachatele (*One & done – O&D*) a pachatele závažné, násilné a chronické trestné činnosti (*Serious, violent and chronic - SVC*). Autoři si pokládali otázku, zda tyto dvě kategorie můžeme rozlišit skrze skóre nepříjemných událostí v dětství (*adverse childhood experiences score*) (Fox, Perez, Cass a kol., 2015).

Co se týká složení jejich vzorku, tým zjistil rozdíly v těchto faktorech – ve skupině pachatelů závažné chronické trestné činnosti bylo více mužů (91 % : 78 %), a věk prvního provinění byl signifikantně nižší (věk 12 a pod: 47 % : 8, 4 %). SVC dále také pocházeli z chudších rodin. Signifikantně více pachatelů závažné trestné činnosti také chovalo velký obdiv k antisociálním vrstevníkům (26 % : 7 %). U SVC pachatelů byla více než dvakrát větší pravděpodobnost, že budou impulsivní (64 % : 29 %).

Vraťme se nyní ke špatným zážitkům z dětství. Skupina SVC pachatelů jich zažívala signifikantně více. 80 % z nich mělo člena rodiny ve vězení (*O&D* 50 %). Téměř dvakrát více zažívali pachatelé SVC emoční a fyzické zneužívání, domácí užívání drog, duševní onemocnění v rodině, svědectví domácího násilí. Průměrně zažívali SVC pachatelé dvojnásobek negativních událostí než *O&D*. Pokud zažívali 4 a více forem, jednalo se o 33 % vůči 14 % *O&D*. Mluvíme-li o 6 a více okolnostech, jedná se 10 % vůči 3 %. A konečně, více než 90 % SVC zažilo alespoň jednu traumatickou událost v dětství (u skupiny *O&D* to bylo méně než 70 %).

Nejsilnějšími prediktory páčání SVC byl uvězněný člen domácnosti, fyzické zneužívání. Naopak žádný vliv se nepotvrdil u emočního zneužívání a duševní choroby v domácnosti. Ukázalo se také, že sexuální zneužívání je silnějším prediktorem pro druhou skupinu (*O&D*). Nálezy této studie podpořily teorii Moffittové (Fox a kol., 2015).

2. 2. 2 Vrstevníci

Byla vyslovena hypotéza, že mladí muži, kterým chybí podpora rodičů, mohou hledat možnost členství v partě mimo rodinu ve snaze někam patřit nebo cítit podporu. Takto by se tyto mladí lidé mohli identifikovat se špatnými vzory nebo se ocitnout ve skupině vrstevníků

či v gangu, které je silněji vystavují možnosti viktimizace a páčání trestné činnosti. Tato hypotéza však nebyla potvrzena. Stejně tak se nepotvrdilo, že by se chlapci vyrůstající v podporujícím okolí méně uchýlovali k hledání uznání a členství ve skupině mimo rodinu (Hartinger-Saunders a kol., 2012).

Objevuje se také otázka, zda existuje osobnostní rys – náchylnost podléhat vlivu vrstevníků, který mírní efekt delikventních vrstevníků na přiznanou (*self-reported*) delikvenci. Ukázalo se, že jedinci více náchylní k podléhání působení vrstevníků jsou více zasaženi vlivem delikventních vrstevníků. Toto zjištění platí pro chlapce i dívky. Zároveň výsledky ukazují, že tato náchylnost zvyšuje působení vlivu vrstevníků pouze u závažné trestné činnosti. Také se ukázalo, že i ti, kteří byli více náchylní k vlivu vrstevníků, ač nedelikventních, nahlašovali vyšší míru delikvence (Miller, 2010). Výsledky této studie se však nedají generalizovat, neboť byla provedena na adolescentních Mexičanech žijících v USA.

Volný čas trávený s delikventní partou je považován za rizikový faktor nejen obecně v kriminalitě, ale i co se týče násilného chování. V předchozí studii byla nastíněna možnost, že záleží spíše na náchylnosti podléhání vlivu ostatních. Další výzkum však zpochybňuje rizikovost samotného výskytu mezi antisociálními jedinci. Jedná se o kvalitativní studii, která proběhla v místě, kam přichází imigranti do Kalifornie, a které je spíše nízkopříjmové. Respondenti byli vybráni dle kritéria úspěšnosti, a dotazy byly směřovány na jejich přátelství. Ukázalo se, že měli silné i slabší vztahy jak s delikventními, tak nedelikventními vrstevníky, a měli schopnost v omezování kontaktu s delikventními vrstevníky, pokud chtěli. Autoři nedoporučují užívat různé inventáře rizik a zdůrazňovat individuální rizikové faktory, nýbrž zaměřit se na to, co sama mládež považuje za rizikové či nebezpečné ve svém okolí, a pomoci jim vytvořit si strategie, které jim pomohou projít skrze tato rizika co nejbezpečněji (Lustig & Sung, 2013).

V souvislosti s vlivem vrstevníků jsou také často zmiňovány gangy, a to především v literatuře z USA. Nárůst vstupů do gangu začíná po desátém roce věku, ale většina mladých lidí gangy opustí ještě před dospělostí. Mladiství členové gangů jsou častěji muži, černoši a hispánci, z domácností s jedním rodičem a z chudé rodiny (Pyrooz & Sweeten, 2014). Byly zkoumány i genderové rozdíly u členů a členek gangu, ale neukázaly se žádné signifikantní rozdíly, co se týče demografických charakteristik, rodinného zázemí, psychického zdraví, zneužívání návykových látek a historie viktimizace. Pro tuto práci by mohlo být zajímavé zjištění, že chlapci měli v průměru větší počet odsouzení, a z těchto odsouzení byla větší

pravděpodobnost, že se muži dopustili násilné trestné činnosti než ženy (36 % : 27 %) (Hayward & Honegger, 2014).

Během členství v gangu narůstá u jedince zapojení do kriminality násilného i nenásilného druhu. Co se však týká násilné kriminality, nedávná studie ukazuje, že u členů gangu vzrůstá podíl násilné vůči nenásilné kriminalitě o 21 %. Tento podíl vzrůstá pouze během aktivního členství, po opuštění gangu opět klesá (Melde & Esbensen, 2013). V souvislosti s rizikovostí členství v gangu je se ukazuje, že většina faktorů, která predikuje členství v gangu, predikuje u mládeže i násilí. Klíčovými prediktory (odlišnými od nenásilné delikvence) jsou historie předchozího násilí, nízké pocity viny, pozitivní postoje k násilí, užívání návykových látek (O'Brien, Daffern, Chu a kol., 2013).

2. 2. 3 Rozdíly v pohlaví

Některé výzkumy ukázaly rozdíly mezi rizikovými a protektivními faktory predikujícími zapojení do násilné kriminality mezi chlapci a dívkami. U chlapců se ukázal rizikovým snadný přístup ke zbraní a také placená práce v rozsahu více než 20 hodin týdně během školního roku. U dívek, na rozdíl od chlapců, byla rizikovým faktorem vysoká sebedůvěra. U obou pohlaví se ukázalo jako nejvíce prediktivní faktor již dřívější zapojení do násilné činnosti a předchozí násilná viktimizace. U chlapců bylo významně prediktivní opakování ročníku, nošení zbraně do školy, dále užívání marihuany a alkoholu. U dívek byly nejvíce rizikovými stížnosti na tělesný stav a problémy s učením, a naopak se u nich prokázala být protektivním faktorem religiozita (Resnick a kol, 2004).

Rozdíly byly zjištěny také v osobnosti uvězněných mladistvých pachatelů a pachatelek. Výzkumy ukázaly, že u dívek se v nižší míře vyskytuje nedostatek viny, absence empatie, a objevuje se u nich více prosociálního chování, což u nich může zafungovat jako ochranný faktor proti častějšímu páchání, vážnějším trestným činům a dřívějšímu nástupu kriminální dráhy. Tento výzkum ovšem staví pouze na malém vzorku dívek (n = 44). Žádné statisticky významné rozdíly se naopak nenašly ve schopnosti ovládnutí svého chování, v hyperaktivitě ani v problémech s vrstevníky (Pechorro, Vieira, Poiares a kol., 2013). Stephenson, Woodhams & Cooke (2014) naopak vyšší míru empatie u mladistvých pachatelek neprokázali.

Ve výzkumech se ukazuje i odlišnost působení domácího násilí a fyzického zneužívání jako rizikového faktoru páchání trestné činnosti. Dívky s historií fyzického zneužívání byly častěji zatčeny za násilné činy než chlapci s obdobnou historií. Typ násilných činů se dramaticky lišil

– téměř u všech násilných trestných činů dívek se jednalo o domácí násilí (89 %), kterým autoři myslí násilí mezi členy rodiny, zde obvykle hádky mezi rodičem a dítětem, které vyústily v útok dítěte vůči rodiči. U chlapců se struktura násilných trestných činů více různila – odehrávaly se více mimo domov (Herrera & McCloskey, 2001).

Jedna ze studií provedených na 112 uvězněných dospívajících chlapcích a dívkách prokázala souvislost mezi pocity viny a zneužíváním. Respondenti, kteří neprojevovali pocity viny (moc je nevyjadřovali, hodně obviňovali ostatní), měli více zneužívající rodiče a vykazovali více delikventního násilného chování než ti, kteří vinu projevovali. Delikventy vedlo zneužívající chování rodičů k obrácení pocitu zodpovědnosti za své činy k obviňování ostatních, což mohlo vést k násilnému delikventnímu chování (Gold, Sullivan & Lewis, 2011).

Vedle zneužívání je rizikovým faktorem i zanedbávání, přičemž longitudinální výzkum v USA poukázal na to, že chronické zanedbávání a neschopnost poskytnout dítěti péči predikovalo agresivitu a delikvenci u chlapců (Logan-Greene & Jones, 2015).

Výsledky podporuje i další studie, která také potvrdila, že mladistvé pachatelky násilí častěji než mladiství pachatelé pochází z deprivující domácnosti, kde zažily zneužívání či zanedbávání, dále se více sebepoškozovaly a pokoušely o sebevraždu. Sebepoškozování bylo jediným specifickým rizikovým faktorem páčání násilné trestné činnosti, který se lišil u chlapců a dívek. U násilných dívek se vyskytovalo sebepoškozování devětkrát častěji než u chlapců (Stephenson a kol., 2014). Pro sebepoškozování je rizikovým faktorem deprese, která byla označena za rizikový faktor zapojení do násilné party u dívek, vedle nízkého ekonomického statusu, přítomnosti pouze jednoho rodiče a náctileté matky. U chlapců byly nejvíce rizikovými zapojení do agresivní party, nízké vzdělání rodičů a nízká angažovanost rodiny (Harachi a kol., 2006).

2. 2. 4 Etnicita

Výzkumy ukazují, že etnicita sama o sobě nemůže vysvětlit, proč chlapci z etnických minorit páchají více násilných trestných činů. Etnicita tedy může být považována pouze za doplňující prediktor násilného jednání.

V Nizozemí proběhl výzkum porovnání skupiny mladistvých Nizozemců a Marokánců žijících v Nizozemí. Marokánci o sobě častěji uváděli, že spáchali násilnou trestnou činnost, ačkoliv statisticky významně se nahlášené množství lišilo pouze ve vzorku z probační služby (druhým vzorkem byli školáci). Studie ale odhalila, že Marokánci byli vystaveni mnohem

většinu množství rizikových faktorů než jejich srovnávání vrstevníci – uváděli majetek své rodiny jako menší, stejně tak u nich byla vyšší nezaměstnanost rodičů. Lišili se také v postojích vůči ženám – chlapci z minority měli pohled na role více konvenční, nahlašovali také signifikantně nižší hladinu mateřské emocionální vřelosti a byli více vystaveni dětskému zneužívání (Lahlah, Lens, Bogaerts a kol., 2013).

Kvalitativní studie dokonce ukázala, že v oblasti, kde je vysoká etnická diverzita obyvatel, měla mládež, která se přátelila se zástupci různých etnik, naprosto minimální zkušenost s násilím a úspěšně se posunula do dospělosti. V prostředí, kde se mísí více kultur, mohla být etnický různá přátelství důležitá. Naopak tam, kde je vysoká homogenita obyvatelstva, by přátelství mezi různými etniky nemusela být v takové míře spojena s pozitivním působením na jedince, jak tomu bylo u této zkoumané populace (Lustig & Sung, 2013).

2. 2. 5 Svědectví násilí

Výzkumy podporují hypotézu, že vystavení násilí v komunitě během adolescence má trvalý efekt na násilné chování v mladém věku (20 let). Navíc se ukazuje, že být svědkem násilí může přispět k budoucím násilným postojům a násilnému chování, ale také k aspiracím ve vzdělání. Naopak cíle ve vzdělávání jsou faktorem, který přímo působí na snižování pravděpodobnosti pozitivních postojů vůči násilí (Stoddard, Heinze, Choe a kol., 2015).

2. 2. 6 Média

Ačkoliv existuje mnoho výzkumů na toto téma, výsledky jsou nejednoznačné. Děti jsou ohroženou skupinou, neboť u nich není dokončen psychosociální vývoj (Firstová, 2014a). Více ohrožené jsou děti, které mají predispozice k agresivnímu chování (Suchý, 2007). Lašek (2004) poukazuje na fakt, že je-li dítě deprivováno od raného dětství, může být spouštěcím mechanismem pro agresi cokoliv, co má pro dítě návodný vliv.

Longitudinální studie poskytují výsledky, na základě nichž je možno říci, že mediální působení je s agresivním chováním spojeno, ale nelze ho označit za příčinu. Působení médií na člověka je dlouhodobé, nepřímé, selektivní a je potřeba ho vidět v souvislosti s dalšími problémy, které se v životě dítěte vyskytují (Suchý, 2007). Časté pozorování agresivního chování může v dítěti vzbudit domněnku, že je násilí normální, mezi lidmi povolené a přípustné, a lze jím tak konflikty řešit (Martínek, 2009).

Anderson, Berkowitz, Donnerstein a kol. (2003) se zabývali ve své studii psychologickým vysvětlením, proč dochází dle teorií k působení sledování agrese na agresivní chování a násilí. Krátkodobě působí média tak, že podmiňují existující agresivní scénáře, zvyšují fyzické

nabuzení a spouští automatickou tendenci imitovat pozorované chování (jedná se o tzv. priming). Z dlouhodobého hlediska média vedou skrze procesy učení k osvojení si agresivních scénářů, schémat interpretací a přesvědčení o sociálním chování, které podporuje agresi. Také snižují normální negativní emoční odpověď na násilí (tzv. desenzitizace). Charakteristiky diváka (např. nakolik se identifikuje s agresivními postavami), sociální okolí (např. působení rodičů) a obsah médií (např. atraktivita pachatele) mohou ovlivnit míru, do jaké násilí v médiích působí na agresi, ale o síle vlivu existují ve výzkumech nesrovnalosti. Mediální násilí má dle autorů pouze malý efekt na závažné formy násilného chování.

Jedna z nejrozsáhlejších studií vznikla na Kolumbijské univerzitě. Autoři sledovali 707 dětí po dobu sedmnácti let. Téměř 30 % dětí, které průměrně sledovaly televizi přes tři hodiny denně, se dopustilo ve věku 16 – 22 let násilného činu. Výzkum potvrdil hypotézu, že sledování násilí v televizi přispívá k nárůstu agresivního chování a zároveň potvrdil i hypotézu, že agresivní lidé dávají přednost pořadům, v nichž je násilí. Kritickou hodnotou sledování televize jsou tři hodiny a více (Johnson, Cohen, Smailes, a kol., 2002).

Bylo prokázáno, že i sledování televizního vztahového násilí (např. pomluvy, ignorování) je spojeno s budoucí agresí ve vztazích a má tudíž dlouhodobý efekt na agresivní chování během adolescence (Coyne, 2015).

O efektu médií píší i Boxer, Huesmann, Bushman a kol. (2009). Tento tým se zabýval otázkou, jak mediální násilí přispívá k dalším rizikovým faktorům. Bylo zjištěno, že preference násilných motivů v médiích signifikantně přispěla k predikci násilí i obecné agresivity. Dokonce se ukázalo, že i u těch, jejichž ostatní rizikové faktory vycházely velmi nízké, predikovala preference násilí v médiích násilné chování a obecnou agresivitu.

Saleem, Ahmed, Hanan a kol. (2013) zkoumali působení akčních filmů na mladistvé pachatele. Ve svém výzkumu poukázali na to, že respondenti, kteří sledovali akční filmy, měli větší tendenci k držení a užívání zbraní. Většina zúčastněných respondentů připustila, že vždy imitovali svého oblíbeného hrdinu. Z celkového počtu 51 pachatelů uvedla téměř polovina (24), že se jim hrdina líbí kvůli svému bojovému stylu, a 10 z nich mělo rádo hrdinu kvůli jeho způsobu komunikace. Dalším rizikovým faktorem se ukázala negramotnost a primární vzdělání. Naopak se nepotvrdila souvislost páčání s finančním statusem rodiny a ani s konflikty mezi rodiči.

2. 2. 7 Intelligence

Velkou otázkou v oblasti páchaní násilné trestné činnosti a rizikových faktorů je také intelligence. V Americe proběhl výzkum na pachatelích s mentální retardací (MR, intellectual disability = IQ méně než 70, významný deficit v adaptaci chování, nástup v dětství) a bez poruchy intelektu. Ukázalo se, že MR ve srovnání s pachateli s IQ v normě páchali více skutků zaměřených proti lidem, avšak co se týče obecného počtu spáchaných skutků, byl vyrovnaný. Rozdíl může být vysvětlen tím, že pachatelé s nižším IQ mají větší problémy se vztekem a agresivitou. Objevuje se u nich také dezinterpretace informací od okolí – častěji je interpretují mnohem negativněji a problémy řeší agresivněji. Pachatelé s MR se také častěji dopouští sexuálně motivovaného násilného chování, přičemž možným vysvětlením může být, že jsou častěji obětmi sexuálního zneužívání, což riziko sexuálního páchaní zvyšuje. Byly nalezeny i rozdíly v rizikových faktorech. Pachatelé bez MR měli často problémy ve vztazích, užívali návykové látky, zatímco u mladistvých s MR se častěji objevovaly potíže v přístupu, agresi a dovednostech. Obě skupiny měly problémy v rodině a ve škole, přičemž obě měly i špatné akademické výsledky (Asscher, Put & Stams, 2012).

Nepřímo z této studie vyplývá, že intelligence by mohla působit jako protektivní faktor proti páchaní trestné činnosti a násilí. Nad tím se zamýšleli například Ttofi, Farrington, Piquero a kol. (2016), kteří provedli metaanalýzu 15 longitudinálních studií. Potvrdilo se, že nadprůměrná intelligence může fungovat jako protektivní faktor proti delikvenci.

Další autoři se zaměřili na kognitivní schopnosti jako takové. Vycházeli z předpokladu, že pokud u dospělých korelují nedostatky v kognitivní oblasti s dospělou kriminalitou, specifické kognitivní deficity mohou predikovat také kriminalitu u rizikové mládeže. Podrobili tak vzorek 33 chlapců a 20 dívek z výchovného ústavu několika neuropsychologickým a psychiatrickým testům a porovnali jej následně se vzorkem obecné populace. Výkon jedinců z výchovného ústavu byl často slabší, a to především ve vyjadřovacích schopnostech. Po pěti letech se ukázalo, že z tohoto vzorku spáchalo kriminalitu 75 % chlapců a 10 % dívek, přičemž do násilné kriminality se zapojilo ze vzorku 50 % chlapců a 5 % dívek. Nízká verbální intelligence se ukázala jako nejvíce signifikantní prediktor kriminálního záznamu, a to především u násilných skutků (Manninen, Lindgren, Huttunen a kol. 2013).

V předchozích odstavcích byly představeny výzkumy týkající se různých specifických rizikových faktorů násilí. Ačkoliv se některé z nich jeví jako jasně rizikové, ne vždy tomu tak je, jako například v případě vlivu vrstevníků či etnického původu. Při pohledu na jednotlivé případy je potřeba uvažovat o širších souvislostech a neunáhlit se ve svých závěrech.

3. Osobnostní charakteristiky juvenilních pachatelů násilné kriminality

Marcus (2007) uvádí, že nejčastěji studovanými osobnostními rysy v souvislosti s agresí a násilím jsou **vyhledávání vzrušení** (*sensation seeking*), **negativní afekty** jako vztek a depresivní nálada, a **empatie**. Sensation seeking, a především jeho součásti – vyhledávání dobrodružství a impulzivita, se zdají být dle výzkumů důležitým zdrojem agrese a násilí. Některé výzkumy také říkají, že tato složka osobnosti motivuje člověka, aby vyhledával situace, kde je vyšší pravděpodobnost možnosti chovat se agresivně. Empatie naopak negativně koreluje s agresí a násilím. Nejjasnějším ukazatelem jsou psychopatičtí jedinci, u nichž se projevují deficity empatie a také bezcitnost a citový chlad.

Velká pozornost je v odborné literatuře věnována specifikátoru poruch chování (*Conduct Disorders*), který byl nově zařazen do DSM – 5. Jedná se o specifikaci, zda se porucha chování vyskytuje současně s **omezeným sociálním citěním** (Raboch, Hrdlička, Mohr a kol., 2015), překládanými také jako **omezené prosociální emoce** (Hrdlička & Dudová, 2015) (*callous unemotional traits*), či bez nich. Omezené prosociální emoce se projevují jako:

- **nedostatek lítosti či viny** (pachatel projeví lítost, pouze pokud je chycen nebo musí čelit trestu)
- **nedostatek empatie** (lhostejnost a nezájem o pocity druhých)
- **nezájem o výkon** (pachatel se nezabývá svým špatným či problematickým fungováním ve škole, v práci či v dalších důležitých aktivitách)
- **projevy s povrchními či chybějícími emocemi** (nevyjadřuje pocity ani emoce; pokud ano, zdají se povrchní či umělé a nekonzistentní s jednáním; emoce jsou případně užívány pro vlastní prospěch k manipulaci ostatními lidmi či k jejich zastrašení) (Scheepers, Buitelaar & Matthys, 2011).

Vztah mezi omezenými prosociálními emocemi a delikventním, agresivním chováním je v literatuře opakovaně potvrzován (Howard, Kimonis, Muñoz a kol., 2012). Dokonce se ukazuje, že mají větší prediktivní hodnotu než samostatně se vyskytující poruchy chování (Frick, Cornell, Barry a kol., 2002).

Byla zjištěna relativní stabilita těchto vlastností během dětství a dospívání, přičemž se tak rýsuje skupina mládeže se zvláště závažným, agresivním a stabilním vzorcem antisociálního chování (Frick & White, 2008).

Souběh výskytu omezených prosociálních emocí a poruch chování je spojen s vývojem závažnějšího antisociálního chování, a to včetně násilí a užívání návykových látek. Autoři v dalším výzkumu identifikovali tři trajektorie vývoje těchto vlastností, přičemž konkrétně u mládeže s vyššími a stabilními omezenými prosociálními emocemi se zvyšovala pravděpodobnost zapojení do násilí a započetí užívání látek po pěti letech. Jejich prediktivní síla antisociálního chování předčila environmentální faktory jako problémy s chováním uvedené v self-reportových dotaznících a předchozí užívání návykových látek (Baskin-Sommers, Waller, Fish a kol., 2015).

Naopak Pechorro, Nunes, Jiménez a kol. (2015) nenalezli spojitost mezi omezenými prosociálními emocemi a self-reportovými údaji o delikvenci a závažnosti kriminality. Při srovnávání skupin však zjistili rozdíl v dřívějším nástupu kriminality a potížích se zákonem, vyšší míře výskytu poruch chování, obecných psychopatických rysech a psychopatií a nižší míře prosociálního chování.

Jedna ze studií zkoumá otázku vnímání sociálních konfliktů uvězněnými adolescenty s omezeným sociálním cítěním. Bylo zjištěno, že ve zvýšené míře schvalují sociální cíle spojené s pomstou, dominancí, vynuceným respektem v různých sociálních situacích. Také berou jako méně důležité sociální cíle jako vyhýbání se konfliktům a vytváření přátelství. Nebyla nalezena žádná spojitost mezi omezenými prosociálními emocemi a očekáváním, že oběť bude po vyvinutí agrese trpět. Signifikantně významným se ukázalo, že se tito jedinci méně starají o to, zda oběť trpí. Z toho vyplývá, že takoví pachatelé mají tendenci zdůrazňovat cíle orientované na sílu a mají pouze malý zájem o napravování sociálních vztahů a budování přátelství s ostatními. Jsou si vědomi toho, že jejich agrese způsobuje utrpení ostatním, ale nestarají se o to, když se tak děje (Pardini, 2011).

Při studiu mladistvých delikventů má psychopatie velký vliv na trajektorii kriminální dráhy, která může pokračovat i během uvěznění. Mladiství pachatelé závažných TČ, kteří dosahovali vyšších skóre na škálách psychopatie, se dopouštěli více prohřešků, byli více násilní a překračovali více vězeňských pravidel než jejich vrstevníci s nižšími symptomy psychopatie (Shaffer, McCuish, Corrado a kol., 2015).

Co se však týče **diagnóz**, nebyla nalezena korelace mezi výskytem násilného obvinění a duševní poruchou dle MKN 10. Jediné, co se ukázalo, je spojení mezi **poruchami chování** a obvinění z násilného skutku (Gosden, Kramp, Gabrielsen a kol., 2006).

Agresivitu v souvislosti s psychopatologií zkoumali Steiner, Silverman, Karnik a kol. (2011). V populaci delikventů našli nárůst výskytu různých **prožitých traumat**, která vedou k poruchám emocí a seberegulace (ve smyslu **disruptivních poruch** v DSM - 5), takže vzrůstá pravděpodobnost agresivního jednání jako důsledku nezvládnutých emocí.

Množství studií zkoumá rozdíly mezi pachateli různých druhů trestných činů. Zajímavé je například **srovnání pachatelů násilných a nenásilných trestných činů**. Nebyly nalezeny signifikantní rozdíly ve většině diagnostických kategorií – v Beckově škále deprese, v IQ, v osobnostním testu MMPI, předchozí léčbě u psychiatra. Signifikantní se ukázal rozdíl věku – skupina násilníků byla mladší. Všichni ti, jež ve zkoumané populaci trpěli paranoidní schizofrenií, spáchali násilné činy, zatímco ti, kteří trpěli chronickou depresí, páchali skutky nenásilné (Kemp, Braley & Ciotola, 1998).

Podobným výzkumem je španělský, který srovnává pachatele, jež se dopustili trestného činu na majetku a na osobách. U chlapců byl podíl těchto skutků přibližně 50:50, dívky více páchaly trestnou činností vůči osobám (62,2 %). Na základě srovnávání rizikových faktorů autoři došli k profilům juvenilních delikventů, kdy u majetkové trestné činnosti se jedná především o východoevropany s nekonzistentní rodičovskou výchovou, zatímco u násilné trestné činnosti jde především o Američany z Latinské Ameriky či z Afriky, s individuálními rizikovými faktory jako je agresivní chování, výbuchy vzteku, nízká frustrační tolerance, malý zájem o ostatní lidi (Cuervo, Villanueva, Gonzáles a kol., 2015). Výsledky výzkumu jsou však specificky kulturně podmíněné.

Obdobnou studii provedli Collins, Vermeiren, Schuyten a kol. (2009). Také se zabývali **psychiatrickými onemocněními** mezi uvězněnými adolescentními pachateli. Ti byli rozděleni do skupin dle typu páchané trestné činnosti – majetkové, násilné či smíšené. U pachatelů majetkové činnosti byl nalezen signifikantně vyšší výskyt deprese, disruptivních poruch chování a užívání návykových látek než u zbylých dvou skupin. Skupina pachatelů smíšených TČ se od násilných nelišila v ničem kromě častějšího užívání marihuany. Také spáchala signifikantně více trestných činů než pachatelé předchozích dvou skupin a dokonce spáchala více násilných TČ než násilní pachatelé.

Rozdíly mezi skupinou násilníků a pachatelů nenásilné kriminality v **emoční inteligenci** zkoumali Milojević, Dimitrijević, Marjanović a kol. (2016). Ačkoliv je třeba poznamenat, že jejich vzorek byl poměrně malý, došli k závěru, že emoční inteligence pravděpodobně není relevantní při rozlišování mezi pachateli násilné a nenásilné kriminality.

Často jsou také hledány **rozdíly mezi pachateli sexuálních a nesexuálních násilných trestných činů**. Srovnání rizikových faktorů provedli např. Wijk, Loeber, Vermeiren a kol. (2005), nedotkli se však osobnostních rysů. Těmi se zabývali Cale, Lussier, McCuish a kol. (2015). Pachatelé závažných sexuálních trestných činů byli nejvíce podobní násilným pachatelům (chronickým i nechronickým) v povrchnosti. U pachatelů sexuálních TČ se projevovalo více patologického lhaní ve srovnání téměř se všemi nesexuálními násilnými pachateli. Psychopatické poruchy osobnosti odlišovaly antisociální pachatele sexuálních TČ od pachatelů vážných a násilných nesexuálních TČ. S chronickými pachateli si sexuální pachatelé byli blízcí v manipulativním interpersonálním stylu.

Vědci také zkoumají **působení návykových látek**. Plattner, Giger, Bachmann a kol. (2012) ve své studii došli k tomu, že užívání návykových látek může být u mladistvých spouštěčem pro závažnou násilnou a drogovou trestnou činnost. Zneužívání alkoholu může mít klíčovou roli v rozvoji impulzivní agresivity a je prediktorem páčání násilné kriminality, a to především u starších mladistvých. Naopak se zdá, že jiné drogy jsou s násilným páčáním korelovány záporně. Obecně s kriminalitou, bez ohledu na typ, byla spojena disruptivní porucha chování a ADHD.

K obdobným závěrům dospěl japonský výzkum pachatelů závažných trestných činů ve věku 14 – 17 let. Většina z nich měla hraniční IQ, zřetelně snížené sebevědomí, byli nestabilně agresivní a měli vážné symptomy ADHD (Matsuura, Hashimoto & Toichi, 2010).

4. Typické znaky kriminality dětí a mládeže

V této práci se chci věnovat i typickým rysům a projevům násilné trestné činnosti dětí a mládeže, které odpovídají vývojovému období dospívání. Při zamyšlení nad spojitostmi můžeme lépe poznat příčiny, proč se odehrávají trestné činy určitým způsobem, často odlišným od modu operandi dospělých pachatelů. Některé souvislosti vysvětlují, proč je procentuální podíl pachatelů z řad mládeže na některých trestných činech mnohem vyšší než u jiných, a také poukazují na ty oblasti, které mohou být u dětských a mladistvých pachatelů rizikové.

Nejpočetnější skupinou pachatelů u násilných TČ je věková kategorie 15 – 20 let, a to jak u nás, tak i ve světě. Nejčastějšími TČ u dospívajících jsou loupeže, omezování osobní svobody, vydírání a ublížení na zdraví. Můžeme pozorovat, že u loupeží se každým rokem snižuje věk pachatelů a roste jejich agresivita projevená při přepadení (Havel, 2015).

U dospívajících pachatelů se často projevuje **nepromyšlenost**, potažmo **neplánovanost** trestného činu. Pachatelé se snadno nechají svést situací či podnětem v konkrétním okamžiku, nejsou schopni zvážit a domyslet rizika (Večerka, 2014). Reyna & Farley (2006) naopak říkají, že adolescenti jsou schopni zvážit riziko stejně tak jako dospělí lidé. Autoři dokonce ukazují, že v tomto věku adolescenti přeceňují důležitá rizika oproti tomu, v jaké míře jim skutečně hrozí.

Naopak Raditsch (2005) informuje o tom, že v posledních letech se především u majetkové trestné činnosti objevuje vyšší kvalifikovanost – jednání bývá častěji promyšlené, přípravě je věnováno více času, alibi je předem zajišťováno.

Dalším ze znaků je **neadekvátnost jednání**. Večerka (2014) ji popisuje jako snahu o dosažení svých životních cílů prostředky, které jsou společensky nepřijatelné. Autor se domnívá, že pachatelé z řad mládeže mají tendenci k přebírání spravedlnosti do svých rukou, k řešení různých těžkých životních situací zdánlivě přímočaře. Zdůrazňuje, že mládeži chybí dostatek korektivních zkušeností, a že v tomto vývojovém období mají tendenci revoltovat proti světu dospělých. Poukazuje, že se v jejich vyjádřeních k trestnému činu objevují prvky racionalizace, které chápe jako vědomé či nevědomé nalhávání si jiných důvodů trestné činnosti, než jaké byly ty skutečné.

Jejich kriminalitu také provází **neschopnost odložit uspokojení na později** nebo se jej vzdát (Matoušek & Matoušková, 2011). Pro pachatele je také typické, že postrádají pevnou prosociální hodnotovou orientaci, a ta má za následek nedostatečnou volní regulaci (Večerka, 2014).

Výběr předmětu útoku probíhá na základě jiného hodnotového systému než u dospělých. Můžeme si všimnout, že kořistí majetkové kriminality bývá obvykle to, co mladí pachatelé momentálně potřebují, nebo co se jim líbí vzhledem k jejich věku – např. oblečení a elektronika (Havel, 2015).

Můžeme si také všimnout **nedokonalého alibi** či dokonce **schválného prozrazení**. K tomu pachatele vede jejich touha pochlubit se svým činem okolí (Večerka, 2014). O nahrávání násilných činů na různá zařízení píše Čírtková (2012a).

Vliv na způsob spáchání mají i **emoce**. U dětí a mladistvých jsou rozpoznávací a ovládací schopnosti zachovány především v klidu, ale při trestném činu působí vliv skupiny a psychické napětí, které racionální posouzení situace a ovládání ztěžují (Večerka, 2014).

Trestné činy mládeže jsou více emotivní a živelné (Havel, 2015). Je zajímavé se na tento fakt podívat z neurologického hlediska, protože frontální lalok, jenž je spojován s rozhodováním, inhibicí impulsivních reakcí, emoční regulací, učení se ze zkušeností a porovnávání rizik a zisků, se vyvíjí až do věku kolem 25 let (Reyna & Farley, 2006).

U trestné činnosti mladých pachatelů se často v praxi setkáváme s **použitím brutálního násilí**, a to až proti osobě, či věci. „*Mladí pachatelé užívají neadekvátního násilí vůči postiženým, svou nejistotu přehlušují bezúčelnou agresí a při zastírání trestných činů si počínají velmi brutálně* (Večerka, 2014, str. 441)“. Autor dochází k tomu, že způsob, jakým je loupežné jednání provedeno, je pro pachatele důležitějším než samotný zisk. Motivací je potvrzení svých schopností, prosazení se, přinucení druhého, aby ho poslouchal nebo se ho bál, touha zažít dobrodružství a získání uznání ve vrstevnické skupině (Večerka, 2014). Neúměrné násilí a brutalita se objevuje v literatuře již velmi dlouho – ve výzkumu kriminality dětí byla zmíněna již v roce 1972 (Jančíková a kol.), 1991 (Šimovček & Polák), 2005 (Raditsch) a je o ní psáno do dnešní doby.

Čírtková (2012a) informuje o takzvaném **zážitkovém násilí**. Poukazuje na známé případy, kdy například při loupeži oběť ochotně předá, co má, ale je následně napadena skupinou útočníků. Násilí dle autorky zahání nudu, poskytuje možnost ventilace pro generalizovanou frustraci a poskytuje silné prožitky. Může také zlepšit jedincovu pozici ve skupině. K nové formě zážitkového násilí patří také tzv. **happy slapping**, kdy si jedinec náhodně vybere oběť, a po prohození několika vět či jen stání vedle ní ji najednou silně udeří do obličeje a zmizí.

Dalším fenoménem je **internetové násilí**, nazýváno také „psychické agresivní delikty“. Spadají sem fenomény kyberšikany, kyberstalkingu, happy slappingu, který je doprovázen nahráváním videí atd. Dle předpokladů Gorengena, Brinka, Taefiho & Krause (dle Čírtkové, 2012b, str. 114 - 115) bude v budoucnu tato internetová kriminalita narůstat.

Zvláštními projevy kriminální agrese a agresivity jsou i **vandalismus a šikanování**. O doprovodu trestného jednání bezúčelným ničením věcí informuje Raditsch (2005). Mládež se také velkou měrou podílí na **požárech a výbuších**, které mohou mít i fatální následky (Večerka, 2014).

Specifikem, které se může projevit i v násilné trestné činnosti, často v tzv. zločinech z nenávisti, je tendence tíhnout k extremistickým hnutím. Příslušnost k takovým hnutím vytváří potřebu ovlivňovat společenské dění, být součástí skupiny, projevit vzpouru proti rodině

(Večerka, 2014), což je přirozenou touhou v období dospívání (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Do kriminality mládeže se promítají také **závislosti pachatelů na drogách** a potřeba sehnat na ně peníze. Závislí jsou také často manipulovatelní, a nechají se tak snadno zlákat k většímu angažování do světa překupníků, zastaváren a nelegálních distributorů. Tak se také často děti a mladiství stanou **součástí kriminality dospělých** (Večerka, 2014).

Trestná činnost bývá často **vázána na skupinu vrstevníků**. Můžeme se setkat se skupinově páchanými trestnými činy, anebo snahou dokázat ostatním své schopnosti. Trestná činnost ve skupině vytváří určitý druh zábavy, dává prostor soutěživosti, tvoří výplň přebytečného volného času, sytí potřebu seberealizace a může sloužit ke kompenzaci frustrujících situací, které dospívající prožívají v průběhu všedních dnů (Večerka, 2014).

Dvojitý dělení skupin nabízí Matoušek & Matoušková (2011) hovoří jednak o stabilních a integrovaných skupinách, které vznikají v prostředí, kde je delikventní jednání akceptováno i dospělými a slouží tak jako kriminální vzory (v našich podmínkách např. gangy kapsářů romského původu). Druhým typem skupin jsou nestabilní a neintegrované, jejichž vznik je podmíněn nestabilním prostředím, a jejichž existenci doprovází touha mládeže demonstrovat svou sílu, nebojácnost a opozici. Zde pak vzniká jakási subkultura násilí, členové nosí zbraně a vystupují agresivně. U nás vznikají tyto skupiny spíše výjimečně (opakem jsou gangy v USA), problematickými jsou sever Čech a Moravy.

Skupinové páčání má svá specifika – přináší větší možnosti než při samostatném páčání, odpovědnost za činy se ve skupině ztrácí či může být přesunuta na vůdce skupiny. Tlak skupiny působí na rozhodování jedince – jeho činnost je impulzivní, nedomyšlená, do popředí vystupuje soutěživost, potřeba zalíbit se a upozornit na sebe (Večerka, 2014).

Dále se objevují **signály vlivu masmédií a počítačových her** (Večerka, 2008). Autor upozorňuje na to, že způsob spáchání někdy přímo odpovídá takovým zdrojům.

Schopnost porozumět komplexněji filmu získávají malí diváci až od devíti či deseti let. Odstup od děje a schopnost vystižení podstaty příběhu získávají až po jedenáctém roku věku. Proto jsou za nejrizikovější skupinu považovány děti do 12 let (Suchý, 2007). Antier (2011) říká, že problémem her je fakt, že často používají násilí k tomu, aby zaujaly pozornost dítěte. Zároveň se dítě ztotožňuje s hrdiny. Hry také fungují na principu odměn za násilné chování.

Obdobně jako Večerka o typických znacích hovoří i Havel (2015). Vychází ze své praxe soudního lékaře. Za typické znaky kriminality mládeže považuje skupinovost, nepřipravenost, neúměrná agresivita, emotivita, podléhání vlivů momentální situace. Alibi mladistvých pachatelů se většinou vztahují ke skupině, do níž pachatel patří. Plánují-li pachatelé trestný čin dopředu, svěřují se o něm členům ve své skupině. Co se týče zacházení se ziskem z TČ, je rozdělen mezi členy party dle hierarchie a peníze se utrácejí společně. Mládež využívá momentu překvapení oběti, které jsou vybrány na základě nějaké slabosti (další mladiství, senioři, ženy, handicapovaní atd.).

Dalším typickým znakem je **vysoká míra latence**, která se ukazuje při provádění různých self-reportových výzkumů (především u méně závažných činů), jako je např. ISRD 2 a 3 (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015). Dále se ve statistikách objevuje, že **dívky** se na kriminalitě podílejí menší měrou než chlapci. Válková (2012) také říká, že podíl na registrované kriminalitě **příslušníků etnických minorit** je vyšší, než jaký by měl být, pokud se podíváme na jejich zastoupení v celé společnosti. Stejně jako výše zmínění autoři hovoří o skupinovosti, sprejerství, šikanování, o způsobu provedení trestných činů, který se projevuje v předmětu útoku, neúměrné tvrdosti, ve špatné přípravě, devastaci věcí, chybějících zkušenostech, působení alkoholu, v emotivnějších projevech při páčání a ve svěřování se o trestném chování jiným osobám.

Ukázky případů, které ilustrují některé z výše zmíněných znaků, jsou uvedeny v příloze č. 4.

5. Loupež a děti a mladiství jako její pachatelé

5. 1 Loupež jako trestný čin

Loupež je trestným činem, který v sobě obsahuje charakteristiky násilné i majetkové kriminality. Důraz je však kladen na prvek násilí, proto je tento čin řazen do kriminality násilné. V tomto propojení zistné motivace a užití násilí můžeme vidět velkou specifičnost tohoto činu (Staňková, Vichlenda & Ščerba 2015).

Pachatelé bývají obvykle ve výzkumech charakterizováni jako muži ve věku do dvaceti let, kteří svůj čin nijak systematicky nepřipravují. To se může zdát v rozporu s tím, že většina loupeží je spáchána se zbraní (Netík, 2012).

Firstová (2014b) zmiňuje, že dospívající mají významnou roli ve struktuře pachatelů loupeží, a to i přesto, že podíl mládeže na celkové kriminalitě klesá. To však nemusí být dáno tím, že mládež páchá poměrně více loupeží. Může se jednat i o zkreslení statistických dat v důsledku

toho, že mladiství pachatelé loupeží mají o 23 % vyšší pravděpodobnost, že budou zatčeni, než dospělí pachatelé. Loupeže spáchané mládeží jsou také více objasňovány výkonnými orgány. To může být způsobeno intenzivním zaměřením na mladistvé delikventy, a tudíž větší pozorností, která se této skupině dostává. Větší pravděpodobnost dopadení má mládež i v případě, že použije zbraň. Roli může hrát i to, že pokud je pachatelem mladistvý, jsou trestné činy častěji nahlašovány policii (Snyder, 1999).

5. 2 Typologie loupeží a jejich pachatelů

Nejzákladnějším dělením je rozdělení na loupeže **zaměřené na osobu** (menší zisk, více impulzivní, více zraněných obětí) a **loupeže zaměřené na instituce** (větší zisk, nutnost plánování). (Robb, Houghton, Travis dle Večerka a kol., 2004, str. 106).

Netík (2012) dělí loupeže na **pouliční, bankovní, automobilové a loupež v průběhu krádeže vloupáním**, která může vyústit až ve vraždu.

Další typologie pochází od Grumlíka (1992). Loupežné útoky dělí z hlediska provedení na **banální oloupení** (náhodné setkání s obětí, někdy vytipované předem, obvykle probíhá na prostranstvích města), **napadání starých lidí** (organizované, pachatelé vnikají do jejich bytů s nejrůznějšími záminkami, většinou jsou vražedné, nesmírně brutální a páchané dvěma či čtyřmi pachateli), **loupežné obírání opileců, lákání vytipovaných obětí** (pod různými přísliby – např. domluvení pohlavního styku), **útok pod záminkou vymyšlených poklesků** napadeného (např. obvinění z nevěry), **plánovaný útok na vytipovanou osobu**, u níž se dá očekávat velký zisk (takové útoky jsou vedeny s úmyslem usmrtit a pachatelé jsou ozbrojeni).

Významná je i Smithova typologie (2003), která se odvíjí od toho, jak pachatel navazuje s obětí kontakt. Prvním typem je **náhlý útok** (*Blitz*), kdy je násilí užito k přemožení a kontrole oběti ještě předtím, než je vůbec vysloven požadavek na majetek nebo cokoliv jiného. Prvním kontaktem je tedy násilí. Druhým je **konfrontace** (*Confrontation*). V tomto typu je vysloven požadavek a zbytek se odvíjí od reakce oběti. Třetím typem je **podfuk** (*Con*), kdy pachatel naváže předstíranou konverzaci (např. žádost o zapalovač). Předposledním typem je **uchopení** (*Snatch*). V tomto případě je majetek odebrán oběti bez jakéhokoliv předchozí výzvy či násilí, a následně je násilí užito k získání věci. Jedná se například o vytržení kabelky z ruky. Posledním typem je **kontakt iniciovaný obětí** (*Victim initiated*), kdy osoba naváže kontakt a stane se obětí – například při obchodu s drogami, dohoda sexu. Nejčastějšími jsou první tři typy. Záleží také na tom, zda je obětí muž či žena. Smithovo dělení bylo spíše teoretické, avšak první čtyři typy byly ověřeny i empiricky, přičemž se zjistilo, že jsou produktem dvou

škál – interakce mezi pachatelem a obětí a násilím použitým k vyhrožování/ublížení oběti (Goodwill, Stephens, Oziel, Yapp & Bowes, 2012).

V rámci zkoumání loupeží vznikaly také různé typologie pachatelů. Conklin (dle Vráblová, 2011, str. 193 - 194) dělí pachatele na **profesionální**, pro které je opakované dlouhodobé páchaní loupeží zdrojem obživy. Tito pachatelé plánují a o činu přemýšlejí. Opačnou skupinou je skupina **příležitostných** pachatelů, o nichž autor říká, že jsou to převážně mladí lidé, obvykle mladší 22 let, pocházející z nižších socioekonomických vrstev. Čin nepřipravují, obvykle se dopouští majetkové trestné činnosti (což by odpovídalo i výše zmíněnému výzkumu Heretika, 2012), jejich výdělek z trestné činnosti je nízký. Mladí pachatelé pohlíželi na loupež jako na způsob, kterým mohou oproti vloupání a podvodu rychleji získat peníze. Zároveň se u nich vyskytuje požitek z napětí a vzrušení, které při činu zažívají, a také pocit síly, který má kořeny ve vykonaném činu.

Další skupinou pachatelů jsou dle Conklina **závislí**, kteří obvykle neužívali zbraň, ale byla u nich vyšší pravděpodobnost, že užijí fyzické násilí. Poslední skupinou jsou **alkoholičtí** pachatelé, kteří se obvykle dopouštějí loupeží neplánovaně, příležitostně, cílem je obdobně jako u závislých získat peníze na drogu – alkohol. Většina těchto pachatelů byla v době spáchání intoxikovaná. Toto dělení je sice staršího data, ale používají jej čeští i zahraniční autoři (Netík, K., 2012; Rozum, Kotulan, Háková a kol., 2005; Wright & Decker, 2002), lze tedy konstatovat, že je dle současných odborníků stále aktuální.

5. 3 Dospělí pachatelé loupeží a způsob provedení

Existuje poměrně málo informací týkajících se mladistvých pachatelů loupeží. Proto uvádím aktuálnější zdroje zabývající se i dospělými pachateli, neboť i tyto informace jsou pro tuto práci relevantní.

Wright & Decker (2002) zjistili, že motivací dospělých pachatelů (především pouličních lupičů) není stav naprosté nouze, ale snaha získat co nejrychleji peníze, které jsou užity na alkohol, drogy, gamblerství. Pachatelé o sobě tvrdí, že se potýkají s chudobou, nicméně podle autorů je u nich **problematický** spíše **životní styl**, kvůli kterému se dostávají do potíží. Autoři zjistili, že pachatelé berou v úvahu jeden či dva situační faktory, ale své činy nijak zvláště nepromýšlí. U **použití násilí** se pachatelé shodovali na tom, že je ho potřeba užít, pokud oběť odmítne spolupracovat. Také o sobě sdělili, že obvykle na jakýkoli odpor reagují zvýšeným násilím.

Barker, Geraghty, Webb a kol. (1993) se zabývali mimo jiné také **použitím násilí** během loupeže. Pachatelů se ptali na to, jak velké násilí byli připraveni použít během trestného činu. Odpovědí bylo, že tolik, kolik by bylo nutno k získání toho, co od oběti chtěli. Přesto se u nich ukázaly **morální zábrany** – mnozí uváděli, že by nikdy nenapadli ženu nebo starého člověka.

Zdroje obvykle uvádí na prvním místě mezi **použitými zbraněmi** nůž a poté střelnou zbraň (Barker, 1993; Rozum a kol., 2005). Nebylo potvrzeno, že by výběr zbraně byl podmíněn pachatelovým věkem či pohlavím. Jediným zjištěním bylo, že osoby pod 14 let a mezi 35 – 44 roky méně pravděpodobně užívaly střelnou zbraň, a osoby mezi 35 – 44 lety častěji než ostatní věkové skupiny používaly stříkačku (Mouzos & Carcach, 2001).

Zdroje opakovaně potvrzují, že loupeže jsou spíše mužskou záležitostí (Rozum a kol., 2005; Večerka a kol., 2004, Renninson & Melde, 2014, Smith, 2003). Existují ale i výzkumy, které se zabývají **vlivem pohlaví na způsob spáchání trestného činu**. Bylo zjištěno, že muži častěji páchají loupež na mužích (65 %) a ženy více na ženách (62 %). Autoři navrhuji vysvětlení, že je pachateli vnímáno společenské pravidlo, že útoky mužů na ženy nejsou přípustné (Renninson & Melde, 2014). To by odpovídalo také výzkumu Barkerové (1993), které se tato myšlenka potvrdila. Muži více než ženy užívali pistoli (ve 25 % oproti 2 %). Autoři také konstatují, že ženské pachatelky se nebojí užít proti obětem sílu (Renninson & Melde, 2014).

Canter & Youngs (dle Netík 2012, str. 481) došli k závěrům, že málo loupeží je plánováno, a že jen málo z pachatelů použije přímé fyzické násilí. Loupeže jsou častěji páchany ve spolupachatelství a se zbraní. Typickým pachatelem jsou mladí muži do 20 let. Rozsáhlou kriminologickou analýzu provedl i Smith (2003), který analyzoval vzorek pachatelů obviněných z loupeží na osobách, a ukázalo se, že 78 % z nich bylo ve věku 11 – 20 let.

5. 4 Pachatelé loupeží z řad dětí a mládeže

V příloze č. 2 můžeme vidět, že počet loupeží spáchaných dětmi a mladistvými dlouhodobě klesá. Děti páchají loupeží méně než mladiství. Obvykle se jedná o loupeže směřované proti osobě. Loupeže páchané na institucích jsou velkou výjimkou.

Plattner a kol. (2012) se ve svém výzkumu dotkli i problematiky dospívajících pachatelů loupeží. Věk uvěznění byl ve zkoumané populaci spojen s charakteristikami kriminality – mladší věk je spojen s loupežemi (pachatelé byli průměrně o několik měsíců mladší), zatímco

starší věk s drogovou a násilnou kriminalitou. Přítomnost zneužívání alkoholu a nepřítomnost užívání jiných drogových látek byly prediktory násilné trestné činnosti, a vedle těchto ještě nepřítomnost úzkostných poruch zvyšovala pravděpodobnost spáchání loupeže. Autoři vidí vysvětlení v tom, že mladiství, kteří trpí patologickou úzkostí, půjdou méně pravděpodobně do konfrontace s obětí.

Nejvýznamnějším zdrojem, o který se lze opřít, je publikace IKSP (Večerka a kol., 2004). Autoři provedli analýzu z dozorových spisů všech mladistvých pachatelů loupeží na osmi okresních státních zastupitelstvích, kteří spáchali svůj čin v průběhu jednoho roku. Autoři čerpali z posudků ze škol a od kurátorů, přičemž informace z těchto zdrojů nebyly často úplné. Z toho důvodu autoři upozorňují, že uvedené informace je potřeba brát jako minimální hladinu výskytu faktorů. Výběrový soubor obsahoval pouze dvě dívky ze 48 pachatelů.

Obvykle byli pachatelé bez zaměstnání a v době spáchání nechodili do žádné školy či do učení (85 %). Dvě třetiny souboru byli Romové. Přibližně polovina pachatelů pocházela z neúplných rodin, ale autoři zmiňují, že i rodiny, které jsou formálně pohromadě, často na výchovu rezignovaly. Ukázalo se, že často byl alespoň jeden z rodičů ve výkonu trestu. Kriminalita rodičů byla prokázána u čtvrtiny vzorku, a zhruba ve čtvrtině byli do kriminality zapojeni i sourozenci mladistvých pachatelů.

60 % pachatelů se již dopustilo jednání, kvůli kterému přišlo před spácháním loupeže do konfliktu se zákonem. Z násilných činů a přestupků se jednalo o rvačky, ublížení na zdraví, z těch ostatních například řízení motorového vozidla bez řidičského průkazu, přestupky směřující proti veřejnému pořádku, útoky z výchovných zařízení. Minimálně čtvrtina vzorku byla umístěna v ústavní výchově a téměř třetina byla před spácháním loupeže evidována u sociálních služeb.

U většiny se projevovaly již během školní docházky potíže (např. velká míra absence ve škole, agresivita, nesoustředěnost, porušování školního řádu), což u mnoha z nich vedlo ke sníženým známkám z chování. Velmi často pachatelé navštěvovali zvláštní školu. U mnoha pachatelů byla zmiňována ve zkoumaných zprávách dissocialita, disharmonický vývoj osobnosti a agrese. Tři pachatelé měli výrazně snížený intelekt a čtyři pachatelé trpěli výraznými psychickými potížemi. Deset mladistvých v době trestného činu užívalo návykové látky (nejčastěji pervitin, heroin), někteří z nich byli intoxikováni při činu.

Nejčastějšími oběťmi napadení byly dvě skupiny – vrstevníci, kteří byli mladší nežli pachatel, a opilci, kteří v noci opouštěli restaurace – obvykle muži středního věku, které si pachatelé vytipovali. Další významně zastoupenou skupinou byly starší osoby, zejména ženy.

Autoři se zabývali i typickými znaky, které se v páchání loupeží u mladistvých vyskytovaly. Oběťmi se stávaly obvykle osoby nějakým způsobem oslabené, jak již bylo zmíněno výše. 60 % loupeží bylo spácháno skupinou tří až čtyř pachatelů, 20 % samostatně. U méně závažných případů byl mladistvý iniciátorem či vůdcem a další nezletilí členové skupiny. V závažnějších případech byli vedoucími mladí dospělí a mladiství plnili pomocné funkce. U spáchaných činů se projevovala neplánovitost. Recidivisté ve vzorku byli pouze dva.

Mezi užitými prostředky se vyskytlo vystrašení (15 %), cloumání obětí či zavazadly a prošacování (25 %), fyzické napadení – facky, kopance, úderý pěstí (45 %), ve zbytku se jednalo o vyhrožování zbraní (nejčastěji bodná zbraň, dále tyč, plynová pistole). Již v úvodu jsem zmiňovala, že agrese je zpočátku instrumentální – cílem je zlomit odpor, který by mohl poškozený klást či už ho klade. Autoři však uvažují i o přeskočení motivů – tedy že pohnutky agrese mohou být i neinstrumentální. O takové případy se jedná především během nočních přepadení směřovaných proti opilým osobám. Co se týče následků, 10 % obětí bylo lehce zraněno, a 10% z nich bylo poraněno tak, že musely nastoupit do pracovní neschopnosti.

Pachatelé z loupeží získávali menší finanční částky (v řádu stovek korun), mobilní telefony, šperky, hodinky, bundy. Autoři výzkumu se domnívají, že při páchání loupeže si pachatelé zřejmě nejsou vědomi, že když použijí pohrůžku násilí, jejich čin se stává z krádeže loupeží a následuje tvrdší trest. Loupež je tedy možné v mnoha případech označit jako vybočení z majetkové delikvence, nebo mechanismus, jak prosadit záměr, když se nedaří zlomit odpor oběti jiným způsobem. Loupeže dospívajících nemají dle autorů za cíl užít neúměrnou agresi.

Největším rizikem se jeví fakt, že se mladiství pachatelé budou časem více profesionalizovat, zdokonalovat.

Autoři provedli i anamnestické rozhovory. Došli k závěrům, že dominující potřebou existence pachatelů je „mít“. Také našli špatné rodinné zázemí ve smyslu nepodnětnosti, nestability, výchovy bez etických zásad, rodičů bez vzdělání se špatným vztahem k práci, nezodpovědnosti ve způsobu žití (alkohol, kriminální jednání, hádky, asociální chování, špatné nakládání s finančními zdroji).

Ačkoliv autoři říkají, že rizikovým faktorem není pouze jeden jediný, rodinné selhání je tím, které doprovází všechny případy. Tak dle autorů uniká mládež do různých vrstevnických part, které si vydělávají na zábavu majetkovými trestnými činy, které jim zároveň pomáhají zahánět nudu a přináší vzrušení a dobrodružství. Parta se pak uchyluje i k toxikománii, která má podobnou funkci – nenudit se, zažít dobrodružství.

Školu hodnotí klienti negativně, v jejich rodinách vzdělání není oceňováno. Autoři zmiňují přeražení do zvláštní školy jako důležitý milník. Domnívají se, že často pachatelé nebyli přeraženi kvůli svému prospěchu, ale spíše kvůli provokativnímu nepřizpůsobivému chování, nebo kvůli žádosti rodičů (ve snaze ulehčit dítěti školní docházku) či školy (pokus o zbavení se nezvladatelného dítěte).

Další problematickou oblastí nalezenou u pachatelů loupeží je jejich představa volného času. Příjemný volný čas spojují s množstvím finančních prostředků, a tak se dostávají k loupežím jako zdroji peněz, který zajistí požitek.

Srovnáme-li získaná data s analýzou pachatelů loupeží na území Prahy, kde jsou zahrnuti i mladiství a mladí dospělí (celkem 65 pravomocně odsouzených pachatelů, z toho 10 ve věku 15 – 19, 18 ve věku 20 - 24), můžeme si povšimnout podobností v mnoha ohledech. Jednalo se především o mladší muže, převážně z ČR, Ukrajiny, v 17 případech z romské komunity (cca 25 % zkoumaných). Většina pachatelů měla pouze základní vzdělání, někteří neukončené. U některých pachatelů nebyly údaje k dispozici, proto zmíním jen výskyt bez uvedení absolutních čísel: často se objevovala zvláštní škola, kolektivní výchovné zařízení, nezaměstnanost či jen příležitostné brigády v době spáchání činu. V psychiatrických posudcích, které byly vypracovány pro 31 pachatelů, nebyla zjištěna žádná duševní choroba. Osobnost pachatelů bývá často popisována jako „*poruchově strukturovaná, s převažujícími rysy nestálosti, nezdrženlivosti a dissociality, emočně labilní, se zjevným psychopatickým vývojem* (Rozum a kol., 2005, str. 97)“ a průměrná inteligence. V době činu se objevoval vliv drog a alkoholu. Potvrdilo se také špatné rodinné zázemí (rozvod rodičů, konflikty, svědectví domácího násilí vůči matce, přílišné trestání, nízký socioekonomický status, kriminalita v rodině). 16 z 52 pachatelů v minulosti podstoupilo psychiatrické léčení (Rozum a kol., 2005).

U mladistvých v tomto vzorku jsme se mohli setkat ve zprávách z oddělení péče o děti a mládež s informacemi o problémovém chování, které zahrnovalo útěky z domova, pobývání mezi závadovými jedinci, nevhodný způsob života. Tři mladiství pocházeli z výchovného

ústavu a zprávy uváděly, že mají potíže s dodržováním režimu a byli opakovaně na útěku. Pachatelé měli zájem o obor, ve kterém se učí (Rozum a kol., 2005).

Další nalezená analýza pochází od Grumlíka (1992), v jehož vzorek se skládal z 99 pachatelů (z toho 3 ženy, 10 mladistvých) – z toho 52 bylo romského původu, 61 bez pracovního poměru, 76 již souzeno, 36 se setkal ambulantně či ústavně s psychiatrem, 45 pocházelo z neúplných rodin, 35 navštěvovalo zvláštní školu, 23 neukončilo ani základní školu, 18 bylo v dětství nebo adolescenci umístěno v kolektivním výchovném zařízení. 46 bylo shledáno bez duševní poruchy, 35 z nich bylo označeno jako sociopat. 14 pachatelů mělo nižší intelekt či bylo retardovaných, 25 z nich zneužívalo alkohol.

V získaných datech citovaných autorů nacházíme opakovaně mnoho společných znaků pro pachatele dospělé i nezletilé. Jedná se však často o informace kriminologického, nikoliv psychologického rázu. Na ty se zaměřím v návrhu výzkumu.

Součástí tématu loupeží jsou jistě i loupežné vraždy. Ty jsou u mladistvých velmi výjimečné (příloha č. 3), a týkají se spíše dospělých pachatelů. Pro zájemce odkazuji na přílohu č. 5, kde se může dočíst více o tomto tématu.

6. Návrh empirického šetření

6. 1 Popis řešeného problému

Večerka a kol. (2004) ve svém výzkumu mladistvých pachatelů konstatují: „*Mnohé věci, o kterých se ze spisů či posudků dozvídáme (či lépe řečeno jsou pouze naznačeny) svědčí o natolik patologické situaci v rodinném, školním a šířeji pojatém sociálním zázemí klienta, že by bylo vhodné je blíže analyzovat (str. 121).*“ Zároveň upozorňují na to, že údaje, které se jim podařilo shromáždit o klientech, jsou neúplné, a že často chybí psychologické posudky. Vzhledem k tomu, že šetření proběhlo před tím, než v platnost vstoupil zákon č. 213/2003 o soudnictví ve věcech mládeže, vyjádřili svou víru v to, že bude čím dál větší zájem soudů o zjišťování sociálních a osobnostních determinant ze života pachatelů, a tak by tedy mohly vyplynout další a širší obrazy z jejich života. Z uvedeného předpokladu vycházím i já v návrhu výzkumného šetření.

Česká literatura je v poznatcích o mladistvých pachatelích loupeží poměrně chudá (zčásti snad i pro malý počet pachatelů závažných násilných trestných činů). Nejaktuálnější publikací je Večerkova a kol. (2004), která je 12 let stará, a dá se tedy říci, že vypovídá o minulé generaci pachatelů. Současná populace mladistvých pachatelů loupeží se mohla v mnohém proměnit společně s různými změnami společnosti (např. působení médií). Zároveň provedená studie neobsahuje téměř nic o psychologických charakteristikách těchto jedinců.

Ani v zahraniční literatuře se mi nepodařilo najít výzkumy zaměřené na populaci juvenilních pachatelů loupeží, obvykle jsou zahrnuti do celkového vzorku společně s dospělými. Existuje sice nespočetné množství literatury, které se vztahuje k mladistvým násilníkům, avšak ne k pachatelům loupeží jako takovým. A pokud ano, pak se jedná spíše o kriminologické nežli psychologické výzkumy. O mladistvých násilnících toho víme hodně. Jak jsem psala v teoretické části, existují studie srovnávající násilné pachatele s nenásilnými, sexuální násilné pachatele s nesexuálními násilnými pachateli. Nepodařilo se mi však najít studii, která by zkoumala rozdíly pachatelů jednotlivých druhů násilných činů mezi sebou. Zároveň jsem přesvědčena, že bude užitečné a přínosné zjistit, jakým způsobem pachatelé loupeží vnímají rizikové faktory ve svém životě, svůj trestný čin a sami sebe.

Částečně navazuji také na výzkum Běhalové (2009), která se věnovala mladistvým vrahům. Zkoumala vícero aspektů, já navazuji na její výzkum rodinného prostředí a frustrační tolerance. Její získaná data budou využita pro srovnání s nově získanými daty.

Tento návrh je inspirován výzkumem IKSP (Večerka a kol., 2004). Navrhované šetření využívá kombinovaný výzkumný plán. Využití výzkumného plánu, který kombinuje kvalitativní i kvantitativní metody, umožňuje postihnout jak objektivně měřené proměnné, tak i nahlédnout do podrobností v životních příbězích respondentů a poskytnout tak širší obrazy ze životů sledovaných pachatelů.

6. 2 Kvantitativní část

6. 2. 1 Cíle a výzkumné otázky

Cílem této části je přispět k odhalení odlišností mezi pachateli různých druhů násilných trestných činů, v tomto případě je konkrétní výzkumnou otázkou, zda existuje rozdíl mezi mladistvými pachateli loupeží a vražd ve výchovném stylu rodičů a v reakcích na frustraci.

Výchovný styl je měřen Dotazníkem způsobu výchovy v rodině, který měří dvě škály – emoční vztah rodiče k dítěti a výchovné řízení rodiče. Reakce na frustraci je měřena Rosenzweigovým obrázkovým testem, a je vyjádřena jako typ reakce a směr agresivity.

Výhodou kvantitativního zpracování dat jsou jasné výsledky v podobě signifikantních či nesignifikantních rozdílů. Díky statistickému zpracování můžeme jasně říci, s jakou pravděpodobností se vzorky liší či neliší.

Výzkumnými podotázkami jsou:

1. Jak se liší výchovný styl obou rodičů u pachatelů loupeží a mladistvých odsouzených pro TČ vraždy?
2. Jaké tendence ve směru a typu reakcí v Rosenzweigově testu převažují u pachatelů loupeží?
3. Jak se tyto tendence pachatelů loupeží liší od pachatelů vražd?

6. 2. 2 Výzkumný postup a použité metody

S žádostí o možnost provedení výzkumu budou osloveny dvě věznice, které jsou jako jediné v ČR specializované pro výkon trestu odnětí svobody pro mladistvé pachatele. Jedná se o věznici ve Všehrdech a v Heřmanicích. Přizváni budou ti pachatelé, kteří byli odsouzeni za trestný čin loupeže a budou se chtít zúčastnit.

Testy budou administrovány v menších skupinách cca po 10 lidech. Bude třeba se opakovaně ujistovat, že respondenti chápou zadání. Na závěr dotazníků bude zařazena položka, zda

rozuměli zadání v testu. Telefonicky jsem kontaktovala věznicu ve Všehrdech, kde mi sdělili, že při realizaci výzkumu je nejdříve potřeba zaslat dotazníky ke schválení řediteli a vedoucímu oddělení. Po schválení je dopředu domluvena hodina, na kterou je možné přijet zadat testy. Testy jsou administrovány ve společenské místnosti.

Souhlasit s účastí na výzkumu musí vedení věznice a vězeň. Výsledky musí být anonymizovány. To platí i pro kvalitativní část výzkumu.

Pro statistické zpracování dat bude paní doktorka Běhalová požádána o poskytnutí nezpracovaných dat ze své diplomové práce (2009).

Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině sleduje dvě dimenze. Jednak je to dimenze emočního vztahu, který může být kladný, střední, ambivalentní či záporný. Tak je vyjádřeno, zda dítě pocítuje či nepocítuje podporu a porozumění ze strany rodičů. Druhou dimenzí je řízení, které se pohybuje od komponenty míry požadavků do komponenty míry volnosti. Výchovné řízení v rodině může být silné (velké nároky, požadavky na dítě), střední (přiměřené nároky), slabé (málo požadavků, úkoly bez kontroly) a rozporné (mnoho požadavků bez příslušné kontroly). Na základě zjištění dimenzí je výchova zařazena do jednoho z devíti polí, která vypovídají o různých formách rodinného způsobu výchovy (Gillernová, 2005). V tomto případě si pachatelé budou moci zvolit, zda chtějí posuzovat vlastního či nevlastního rodiče podle toho, kterého vnímali pro svou výchovu jako důležitějšího.

Rosenzweigův test frustrační tolerance je projektivní technikou tvořenou 24 obrázky a zkoumá stresovou toleranci a reakce na frustraci. Předpokladem tohoto testu je, že se osoba identifikuje s frustrovanou osobou a promítne do ní své reakce. Po zhodnocení se dostáváme ke třem typům reakcí na frustraci: prvním je zdůraznění a dominance překážky (O-D – obstacle-dominance), která frustraci způsobuje, druhou je snaha o obranu individua v ohrožení (E-D – ego-defense), a třetí je důraz na konstruktivní řešení vzniklého problému (N-P – need-persistence). Test následně měří tři směry agresivity – vůči sobě (intropunitivní), vůči okolí (extrapunitivní) a snaha přenést se přes vzniklou potíž (impunitivní). Těchto šest kategorií je následně kombinováno a vytváří devět možných variant (Šípek, 2000).

6. 2. 3 Výzkumný vzorek

V návrhu se zaměřuji na uvězněné mladistvé pachatele loupeží, a to z toho důvodu, že jejich užití agrese dosáhla takového rozsahu/společenské nebezpečnosti, že za to byli odsouzeni nepodmíněně, jde tedy o závažnost jejich provinění. Ostatní pachatelé jsou vyčleněni z toho

důvodu, abych se ve výzkumném vzorku vyhnula těm, kteří použili „pouze“ pohružku násilí či se s poškozeným například přetahovali o tašku, neboť v takových případech je také trestný čin kvalifikován jako loupež. Pro získání probandů bych oslovila věznicí pro mladistvé ve Všehrdech a v Heřmanicích. Srovnávací skupinou jsou vrazi.

Otázkou, jež se zde vyskytuje, je třídění respondentů do skupin – navrhuji, aby z populace vrahů zkoumaných Běhalovou byli vypuštěni ti, kteří se dopustili loupežné vraždy či loupeže, a naopak do populace zkoumaných loupežníků zařadit i ty, kteří svou oběť při loupeži zavraždili. Takto jsem se rozhodla z důvodu motivace trestného činu – u pachatelů loupeží je to zisk, u vrahů jakákoliv jiná.

Do zkoumaného vzorku jsou zahrnuti pouze mladiství mužští pachatelé loupeží. Je tomu tak proto, že dívek je velmi málo, a pokud by se do vzorku dostaly, spíše by zkoumání zkreslily. Také jsou vyjmuty děti – těch je také ve vězeňských zařízeních velmi málo, spíše bychom našli pár jedinců s dalšími potížemi se zákonem rozmístěné po různých diagnostických a výchovných ústavech. V tom případě bych se také obávala zkreslení výsledků, a zároveň by bylo jejich vyhledávání velmi náročné a problematičtější než u mladistvých kvůli věku pod 15 let.

6. 2. 4 Zpracování dat

Pro statistické porovnání emočního vztahu a výchovného řízení u matky a otce zvlášť zjištěných Dotazníkem způsobu výchovy bude použit Chí kvadrát test. Obdobně budou srovnány i výsledky v Rosenzweigově testu, kdy budou opět srovnávání pachatelé vraždy a loupeže ve třech typech reakcí na frustraci a třech směrech agresivity.

6. 2. 5 Diskuse

Naší nulovou hypotézou by bylo, že se zkoumané populace statisticky významně neliší ani v emočním vztahu a výchovném řízení, ani v typech reakcí a směrech agresivity. V případě, že by se tyto nulové hypotézy potvrdily, znamenalo by to pro praxi, že není třeba diferencovat mezi pachateli těchto dvou druhů trestných činů z hlediska intervenčních strategií. V případě, že by byly nalezeny rozdíly, bylo by možné vytvořit specifické intervenční plány, které by měly větší šanci na úspěch, neboť by byly navrženy více na míru. V takovém případě by měly navázat další výzkumy, které by zkoumaly další rozdíly mezi pachateli různých druhů násilných trestných činů, aby se stále zlepšovala péče o klienty ve vězeňských zařízeních a snižovala se tak šance na recidivu.

Získaná data a výsledky mohou být ovlivněna skutečností, že test není povinný. Dochází k výběru, a tudíž data nemusí být reprezentativní. Na reprezentativitu má vliv i výběr přes instituce – existuje určité procento latentní kriminality, o jejichž pachatelích nevíme.

Během tvorby návrhu se objevila otázka, zda nezařadit do šetření všechny pachatele za určité období, nikoliv jen ty uvězněné. Jak jsem výše již vysvětlovala, chtěla jsem vybrat ty, jejichž činy měly vážné následky. Dalším směrem, kterým by se mohl navazující výzkum vydat, by bylo porovnat populaci pachatelů loupeží uvězněných a populaci těch, kteří jsou pouze vedeni probační a mediační službou. Pro navazující výzkum by mohlo být cílem zjistit, zda měli ti na svobodě pouze „štěstí“, že jejich čin neměl tak závažné následky a jinak se od uvězněných neliší, či zda se mezi nimi vyskytují nějaké psychologické či jiné odlišnosti.

Dalším směrem by mohl být výzkum omezených prosociálních emocí v tom smyslu, v jakém je definuje DSM-5. Domnívám se, že toto téma bude v budoucnu zkoumáno i v Evropě. K jejich měření již existují testy, které by bylo užitečné přeložit, standardizovat a uvést do praxe u nás. Díky nim bychom se mohli zaměřit na takovou práci s klienty, která by jim poskytovala kompetence v oblastech, kde jim chybí.

6. 3 Kvalitativní část

6. 3. 1 Cíle a výzkumné otázky

Cílem kvalitativní části je rozšířit a aktualizovat poznatky o uvězněných mladistvých pachatelích loupeží a vytvořit tak nové hypotézy pro kvantitativní výzkum. K nalezení nových hypotéz vždy používáme kvalitativní design, který umožňuje jít více do hloubky a zkoumat každý případ v jeho jedinečnosti a výjimečnosti. S interpretací takových dat je však třeba být opatrný, neboť neumožňují zobecnění, ale platí pouze pro námi zkoumaný vzorek.

Výzkumná otázka: Jaké rizikové a protektivní faktory se vyskytovaly v životě mladistvých pachatelů loupeží před nástupem do VTOS a jakým způsobem na ně sami nahlíží?

Výzkumné podotázky pro analýzu z trestních spisů:

1. Lze najít podobné či shodné události v životě před trestným činem u pachatelů loupeží? Pokud ano, jaké? (např. Opakované užívání drog? Nevhodné trávení volného času? Záškoláctví?)
2. Lze najít podobné či shodné znaky ve způsobu spáchání loupeží uvězněných mladistvých? Pokud ano, jaké? (např. Skupinovost? Plánovanost? Použité nástroje? Výběr obětí?)

3. Lze najít podobné či shodné body ve znaleckých posudcích v oborech psychologie a psychiatrie? Pokud ano, jaké?

Výzkumné otázky pro rozhovor:

4. Jak pachatelé nahlíží na svůj život před nástupem do VTOS (např. zájmy, vztahy mimo rodinu, rodina, trávení volného času, škola, vzory)?
5. Jak pachatelé vnímají sami sebe (své silné stránky, slabé stránky, jak si myslí, že by je popsalo okolí)?
6. Jak pachatelé nahlíží na svůj trestný čin (motivace, lítost, empatie s oběťmi)?
7. Jak pachatelé vidí svou budoucnost po propuštění (práce, bydlení, založení rodiny, sny, možnost recidivy)?
8. Projevují se v rozhovoru rysy, které by připomínaly omezené prosociální emoce (tj. nedostatek lítosti a viny, nedostatek empatie, nezájem o výkon, povrchní emoce)?

6. 3. 2 Výzkumný postup a použité metody

Žádost o poskytnutí spisů za posledních pět let, tj. 2012 - 2016 bude zaslána v souladu s ustanovením § 198 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001-Org 10 okresním soudům (původních krajů) s nejvyšším indexem obžalovaných mladistvých³ (dodatečně bude požádáno o spis tam, kde je potřeba získat data pro rozhovor u konkrétního pachatele). Tyto informace budou získány ze statistik soudních zastupitelství. Analýza je samozřejmě zčásti i demografická a sbírá i kvantitativní data, aby bylo možné popsat současnou populaci mladistvých odsouzených pachatelů loupeží.

Pro rozhovory bude oslovena věznice Všehrdy. Pachatelé loupeží budou požádáni o účast na rozhovoru, přičemž jim bude vysvětlen cíl výzkumného šetření.

Bude zdůrazněno, že žádné odpovědi nejsou špatné a data budou anonymní. Rozhovory budou probíhat vždy individuálně. Rozhovor bude probíhat až po analýze trestních spisů z důvodu seznámení se s trestným činem a anamnézou pachatele a po eventuálním upravení otázek pro konkrétního respondenta.

Analýza trestních spisů umožňuje nahlédnout širší souvislosti života pachatelů včetně těch, které by sám proband nesdělil. Díky ní můžeme zmapovat chronologicky důležité milníky v životě klienta, jako např. rozvod v rodině, umístění do diagnostických a výchovných ústavů,

³ Průměrný roční počet mladistvých obžalovaných za roky 2012 – 2015, rok 2013 bude vpuštěn z toho důvodu, aby amnestie neovlivnila data. Následně bude vypočítán počet obžalovaných na 1000 mladistvých v okrese.

přeřazení na zvláštní školu apod. Je také možné se dozvědět objektivní informace o způsobu provedení trestného činu a v neposlední řadě výsledky různých psychologických vyšetření. Analýza spisů je na pomezí mezi kvalitativní a kvantitativní analýzou, protože některá sledovaná data mají spíše povahu deskriptivní a demografickou – jedná se např. o věk, vzdělání apod. Tato data umožní popsat celý vzorek pachatelů v současné době uvězněných za TČ loupeže.

Rozhovor je důležitou součástí pro doplnění anamnestických údajů a především pro pohled samotného pachatele na to, jak vnímá různé události ve svém životě, jaký jim přisuzuje význam. Zvolila jsem metodu polostrukturovaného rozhovoru, která umožňuje připravit se na určitá témata, ale i odpoutat se od nich v případě, že se v rozhovoru objeví něco, u čeho je možné jít více do hloubky. Následující uvedené otázky a jejich dělení je pouze orientační. Na základě analýzy trestních spisů by byly upraveny pro konkrétního pachatele – některé otázky bude pravděpodobně nutné přeformulovat. Rizikem rozhovoru a doplňováním vět je, že budou časově náročné, a respondenti budou unavení, neochotní odpovídat. Pak by bylo na místě rozhovor rozdělit na dvě setkání.

Hendl (2008) uvádí, že pro respondenta je vždy nejjednodušší mluvit o přítomnosti. Rozhovor by tedy byl po úvodním představení (kdo jsem, domluvení tykání/vykání, seznámení s cílem výzkumu na počátku) vztažen ke *každodenní realitě*. Pokračovala by témata týkající se minulosti, rodiny, trestného činu, budoucnosti. Otázky jsou uvedeny v příloze č. 6.

Do rozhovoru bych zařadila i **doplňování vět**. Jedná se o projektivní techniku (Šípek, 2000), která může napomoci porozumět vnitřnímu světu člověka a otevřít různá témata, ke kterým bychom se v předem sestaveném rozhovoru nemuseli dostat. Šípek (2000) píše, že je není nutné používat standardizovanou techniku, ale je možné si připravit pro poznání specifikované oblasti tyto věty ad hoc. Jako příklady uvádí: „já jsem, mám, vidím že, věřím, myslím, chci, cítím, potřebuji, nechci, nevím.... (str. 26).“ O možnosti jejich konstrukce za specifickým účelem píše i Svoboda, Humpolíček & Šnorek (2015). Otázky k doplňování vět by byly sestaveny tak, aby přibližně na dvě odlehčující vycházela jedna klíčová, těžší z hlediska zamyšlení se. Doplněné věty by byly následně s probandem rozebrány. Příklady doplňování vět je možné najít v příloze č. 7.

6. 3. 3 Výzkumný vzorek

Výzkumným vzorkem pro analýzu trestních spisů jsou pachatelé, kteří se dopustili loupeže v letech 2012, 2014, 2015 a spadají pod 10 okresních soudů, v jejichž okresech je nejvyšší index obžalovaných mladistvých.

Výzkumný vzorek pro rozhovor je složen ze skupiny pachatelů loupeží ze Všehrd. Respondenti by byli postupně přizváni k rozhovoru až k dosažení teoretického nasycení. V případě, že by se nepodařilo nasycení dosáhnout, bylo by možné obrátit se na věznici v Heřmanicích, eventuálně na Slovensko na *Ústav na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých*.

6. 3. 4 Zpracování dat

Během analýzy trestních spisů budou vytvořeny kategorie objevujících se proměnných, které se vyskytují. Některé kategorie jsou spíše demografické (např. délka odsouzení, věk v době spáchání, dosažené a eventuálně probíhající vzdělání). Některé ze sledovaných kategorií bychom mohli nazvat kvantitativními, jako např.:

- zkušenosti s drogami
- závěry psychologických a psychiatrických posudků
- způsob provedení trestného činu – např. skupinovitost, užití zbraně
- další formativní působení v životě jedince - ústavy, léčebny, dětský domov, výchovný ústav, středisko výchovné péče
- konflikty se zákonem před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody
- rodinné prostředí - matka a otec / vlastní či nevlastní / od kolika či do kolika let + výskyt trestné činnosti či odsouzení k trestu odnětí svobody v rodině

Kvalitativní kategorie:

- motivace trestného činu
- vyjádření pachatelů k trestnému činu
- vyjádření různých dalších institucí (např. diagnostických ústavů)

Během rozhovoru bude sledováno vystupování pachatele, jeho chování, neverbální projevy, vyjadřovací schopnosti, přístup k rozhovoru. Není jisté, zda by ve věznici pro mladistvé bylo dovoleno nahrávání. V případě, že ne, byly by odpovědi zaznamenávány rukou. Následoval by přepis rozhovoru do počítače a bylo by použito otevřené kódování. Skrze zkoumání jednotlivých sdělení vzniknou obecnější kategorie, ke kterým by se výpovědi vztahovaly. Ty by byly srovnávány v tom, v čem se shodují a liší a také porovnávány se získanými

anamnestickými daty. Kvalitativně by byla vyhodnocena i data z doplňování vět. Ke kvalitativní analýze navrhuji přizvat dalšího člověka, aby tak nezůstaly nepovšimnuty důležité údaje, které by pouze jeden člověk mohl přehlédnout. Zvýší se tím také reliabilita provedeného výzkumu.

6. 3. 5 Diskuse

Mluvíme-li o kvalitativní části, navrhované šetření je studií určité populace, a data nejsou s ničím kvantitativně srovnávána. Je tedy možné, že by se stejná anamnestická data (jako např. záškoláctví, diagnóza z psychologických a psychiatrických posudků apod.) objevovala i u dalších uvězněných. V tomto návrhu se snažím o nalezení zajímavých hypotéz, které by bylo možné následně prověřovat v kvantitativním výzkumu, a také aktuálních fenoménů a změn oproti již provedeným studiím (např. ve způsobu spáchání).

Potenciálními výstupy by mohlo být nalezení rizikových a protektivních faktorů, které se v životě pachatelů loupeží vyskytují, a které by následně mohly být ověřeny v longitudinálních výzkumech a srovnány s rizikovými a protektivními faktory u pachatelů jiných druhů násilné trestné činnosti. Může se také ukázat, že výrazným faktorem je především vnímání světa respondenty, přičemž by následně šlo zkoumat to, jakým způsobem pracovat s vnímáním světa pachatelů a zda je možné jim poskytnout korektivní zkušenosti, jež by jim pomohly snáze se vrátit do života a nerecidivovat.

U zúčastněných pachatelů se jedná o sebevýběr a je tedy možné, že data budou zkreslená z toho důvodu, že ti, kteří se budou chtít účastnit, se v něčem liší od těch, kteří se účastnit chtít nebudou.

Odpovědi v polostrukturovaném rozhovoru mohou být ovlivněny řadou proměnných, od chuti a motivace pachatelů spolupracovat, přes to, zda by rozhovory byly umožněny o samotě či s dozorem, a také je třeba počítat s vlivem výzkumníka. Je otázkou, na co se bude doptávat, zda neopomine důležité detaily a významné situace, a také nakolik vzbudí v pachatelích důvěru, nakolik se mu dokážou otevřít a naopak zda se budou přetvařovat. V rozhovoru mohou být také problematické retrospektivně zaměřené otázky. Pachatelé si nemusí vybavovat např. podrobnosti ze spáchání trestného činu (i z důvodů vytěsnění a potlačování vzpomínek), a je také možné, že o nich odmítnou hovořit.

Problematické je i zaznamenávání rozhovorů. Pokud by nebylo umožněno nahrávání, kde není jisté, že vše bude zřetelné, psaní odpovědí přímo při rozhovoru neumožní pozorovat

neverbální projevy a zároveň se není možné soustředit na obsah sdělovaného a zamýšlet se neustále nad tím, kam dále rozhovor vést a na co se doptávat.

Úskalím vyhodnocování kvalitativní části je riziko přílišného zobecnění zjištěných poznatků. Mohlo by se stát, že by při kódování byly sledovány pouze takové kategorie, které již výzkumník zná z literatury a dalších výzkumů, a tudíž by výzkum nemusel přinést nic nového.

Závěr

Práce se na začátku věnovala věku a kriminální dráze dětských a mladistvých pachatelů. Následoval rozsáhlý přehled studií podávajících informace o vzájemném působení rizikových a protektivních faktorů a dále specifických faktorů, které jsou v současné odborné literatuře často zkoumány. Dále se věnovala osobnostním charakteristikám pachatelů násilné činnosti z řad mládeže, a to především v souvislosti s omezenými prosociálními emocemi, kterým je v současné době věnována velká pozornost.

Druhá část teoretické části se týká TČ loupeže, a snaží se podat přehled dosavadních poznatků především o mladistvých a dětských pachatelích.

Cílem navrhovaného šetření je rozšířit poznatky, které máme k dispozici o mladistvých pachatelích loupeží. K tomu využívá kombinovaný výzkumný plán. Snahou kvantitativní části přispět k odhalení rozdílů mezi mladistvými pachateli loupeží a vražd.

Cílem kvalitativní části je aktualizovat a doplnit současné poznatky o mladistvých pachatelích loupeží. Návrh kvalitativní části se snaží o hloubkovou sondu do života mladistvých pachatelů loupeží skrze analýzu trestních spisů a rozhovor. Navrhované šetření je diskutováno.

Seznam použité literatury

- Andershed, A. K., Gibson, C. L., & Andershed, H. (2016). The role of cumulative risk and protection for violent offending. *Journal of Criminal Justice*, 45, 78-84.
- Anderson, C. A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D., Linz, D., ... & Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological science in the public interest*, 4(3), 81-110.
- Antier, E. (2011). Agresivita dětí (Vyd. 2.). Praha: Portál.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. <http://doi.org/10.1037//0003-066X.55.5.469>
- Asscher, J. J., van der Put, C. E., & Stams, G. J. J. M. (2012). Differences between juvenile offenders with and without intellectual disability in offense type and risk factors. *Research In Developmental Disabilities*, 33(6), 1905-1913. <http://doi.org/10.1016/j.ridd.2012.05.022>
- Barker, M., Geraghty, J., Webb, B., Key, T. (1993). The prevention of street robbery. London: Police Research Group, Home Office Police Dept.
- Baskin-Sommers, A. R., Waller, R., Fish, A. M., & Hyde, L. W. (2015). Callous-Unemotional Traits Trajectories Interact with Earlier Conduct Problems and Executive Control to Predict Violence and Substance Use Among High Risk Male Adolescents. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 43(8), 1529-1541. <http://doi.org/10.1007/s10802-015-0041-8>
- Běhalová, I. (2009). *Mladiství pachatelé násilné trestné činnosti* (Diplomová práce.). Praha.
- Best, J. (2014). Teen obsessed with TV serial killer Dexter jailed for murdering and dismembering girlfriend [Online]. In *Mirror*. Retrieved July 10, 2016, from <http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/teen-obsessed-tv-serial-killer-4365182>
- Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). Predikce vývoje pachatele. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/350.pdf>
- Boutwell, B. B., Barnes, J. C., Deaton, R., & Beaver, K. M. (2013). On the evolutionary origins of life-course persistent offending: A theoretical scaffold for Moffitt's developmental taxonomy. *Journal Of Theoretical Biology*, 322, 72-80. <http://doi.org/10.1016/j.jtbi.2013.01.005>

- Boxer, P., Huesmann, L., Bushman, B. J., O'Brien, M., & Mocer, D. (2009). The Role of Violent Media Preference in Cumulative Developmental Risk for Violence and General Aggression. *Journal Of Youth And Adolescence*, 38(3), 417-428.
<http://doi.org/10.1007/s10964-008-9335-2>
- Cale, J., Lussier, P., McCuish, E., & Corrado, R. (2015). The prevalence of psychopathic personality disturbances among incarcerated youth: Comparing serious, chronic, violent and sex offenders. *Journal Of Criminal Justice*, 43(4), 337-344.
<http://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2015.04.005>
- Casey, S. (2011). Understanding Young Offenders: Developmental Criminology. *The Open Criminology Journal*, 4(1), 13-22. <http://doi.org/10.2174/1874917801104010013>
- Colins, O., Vermeiren, R., Schuyten, G., & Broekaert, E. (2009). Psychiatric disorders in property, violent, and versatile offending detained male adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(1), 31.
- Coyne, S. M. (2015). Effects of viewing relational aggression on television on aggressive behavior in adolescents: A three-year longitudinal study. *Developmental Psychology*, 52(2), 284-295. <http://doi.org/10.1037/dev0000068>
- Csémy, L., Hrachovinová, T., Čáp, P., & Starostová, O. (2014). Agresivní chování dospívajících: Prevalence a analýza vlivu faktorů z oblasti rodiny, vrstevnických vztahů a školy. *Československá Psychologie*, 58(3), 242-253.
- Cuervo, K., Villanueva, L., González, F., Carrión, C., & Busquets, P. (2015). Characteristics of young offenders depending on the type of crime. *Psychosocial Intervention*, 24(1), 9-15.
<http://doi.org/10.1016/j.psi.2014.11.003>
- Čírtková, L. (2003). Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých. *Kriminalistika*, 36(4), 241 - 250.
- Čírtková, L. (2009). Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Čírtková, L. (2010). Jak diferencovat mezi nezletilými provinilci? *Právo A Rodina*, 12(10), 1 - 6.
- Čírtková, L. (2012a). Násilí jako zážitek. *Psychologie Dnes*, 18(3), 56-59.

Čírtková, L. (2012b). Násilí mladistvých z pohledu současné forenzní psychologie. *Bezpečnostní teorie a praxe*. -- (2), 109-116.

Firstová, J. (2014a). *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. (1. vyd.). Plzeň: Aleš Čeněk.

Firstová, J. (2014b). Násilná kriminalita. In: Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2014). *Kriminologie* (4., aktualiz. vyd.). (s. 223-243). Praha: Wolters Kluwer.

Fontaine, N. M. G., Brendgen, M., Vitaro, F., & Tremblay, R. E. (2016). Compensatory and protective factors against violent delinquency in late adolescence: Results from the Montreal longitudinal and experimental study. *Journal Of Criminal Justice*, 45, 54 – 62.
<http://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.02.013>

Fox, B. H., Perez, N., Cass, E., Baglivio, M. T., & Epps, N. (2015). Trauma changes everything: Examining the relationship between adverse childhood experiences and serious, violent and chronic juvenile offenders. *Child Abuse*, 46, 163-173.
<http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.01.011>

Frick, P. J., & White, S. F. (2008). Research Review: The importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behavior. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 49(4), 359-375. <http://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01862.x>

Frick, P. J., Cornell, A. H., Barry, C. T., Bodin, S. D., & Dane, H. E. (2003). Callous-Unemotional Traits and Conduct Problems in the Prediction of Conduct Problem Severity, Aggression, and Self-Report of Delinquency. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 31(4), 457–470.

Gillernová, I. (2005). Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek. In D. Heller, J. Procházková, & I. Sobotková, *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování.: Sborník z konference Psychologické dny, Olomouc 2004* (s. 1 - 14). Olomouc: Universita Palackého v Olomouci.

Gillernová, I., & Boukalová, H. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum.

Gold, J., Sullivan, M. W., & Lewis, M. (2011). The relation between abuse and violent delinquency: The conversion of shame to blame in juvenile offenders. *Child Abuse*, 35(7), 459-467. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2011.02.007>

- Goodwill, A. M., Stephens, S., Oziel, S., Yapp, J., & Bowes, N. (2012). Multidimensional latent classification of 'street robbery' offences. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 9(1), 93-109.
- Gosden, N. P., Kramp, P., Gabrielsen, G., Andersen, T. F., & Sestoft, D. (2006). Mental disorders and charges of violent offences. A study of male adolescent remand prisoners. *International Journal Of Law And Psychiatry*, 29(3), 186-194.
<http://doi.org/10.1016/j.ijlp.2005.08.011>
- Grumlík, R. (1992). Loupežný trestný čin v psychiatrické expertize. *Kriminalistický Sborník*, 36(12), 473-475.
- Harachi, T. W., Fleming, C. B., White, H. R., Ensminger, M. E., Abbott, R. D., Catalano, R. F., & Haggerty, K. P. (2006). Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood: predictors and sequelae of trajectory group membership. *Aggressive Behavior*, 32(4), 279-293. <http://doi.org/10.1002/ab.20125>
- Hartinger-Saunders, R. M., Rine, C. M., Wieczorek, W., & Nochajski, T. (2012). Family level predictors of victimization and offending among young men: Rethinking the role of parents in prevention and interventions models. *Children And Youth Services Review*, 34(12), 2423-2432. <http://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.08.017>
- Havel, R. (2015). Jak vidí problematiku násilí soudní lékař setkávající se s jeho následky. In: Marešová, A., Havel, R., Martinková, M., & Tamchyna, M. (2015). *Násilná kriminalita v nejisté době* (1. vyd.). (pp. 83-94) Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/424.pdf>
- Hayward, R. A., & Honegger, L. (2014). Gender Differences in Juvenile Gang Members: An Exploratory Study. *Journal Of Evidence-Based Social Work*, 11(4), 373-382.
<http://doi.org/10.1080/10911359.2014.897110>
- Hemphill, S. A., Heerde, J. A., & Scholes-Balog, K. E. (2016). Risk factors and risk-based protective factors for violent offending: A study of young Victorians. *Journal Of Criminal Justice*, 45, 94-100. <http://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.02.012>
- Hendl, J. (2008). Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace (2., aktualiz. vyd.). Praha: Portál.

Heretik, A. (2012). Extrémna agresia I: forenzná psychológia vraždy (2. vyd.). Nové Zámky: Psychoprof.

Herrenkohl, T. I., Hill, K. G., Chung, I. J., Guo, J., Abbott, R. D., & Hawkins, J. D. (2003). Protective factors against serious violent behavior in adolescence: A prospective study of aggressive children. *Social Work Research*, 27(3), 179-191.

Herrenkohl, T. I., Maguin, E., Hill, K. G., Hawkins, J. D., Abbott, R. D., & Catalano, R. F. (2000). Developmental risk factors for youth violence. *Journal Of Adolescent Health*, 26(3), 176-186. [http://doi.org/10.1016/S1054-139X\(99\)00065-8](http://doi.org/10.1016/S1054-139X(99)00065-8)

Herrera, V. M., & McCloskey, L. A. (2001). Gender differences in the risk for delinquency among youth exposed to family violence. *Child Abuse*, 25(8), 1037-1051. [http://doi.org/10.1016/S0145-2134\(01\)00255-1](http://doi.org/10.1016/S0145-2134(01)00255-1)

Holley, P. (2015). Teen killed classmate and uploaded 'selfie' with the body to Snapchat, police say [Online]. In *The Washington Post*. Retrieved July 10, from: https://www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2015/02/08/teen-murdered-classmate-and-uploaded-selfie-with-the-body-to-snapchat-police-say/?utm_term=.7b65fa86b383

Howard, A. L., Kimonis, E. R., Muñoz, L. C., & Frick, P. J. (2012). Violence Exposure Mediates the Relation Between Callous-Unemotional Traits and Offending Patterns in Adolescents. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 40(8), 1237-1247. <http://doi.org/10.1007/s10802-012-9647-2>

Hrdlička, M., Dudová, I. (2015). Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a adolescenci. In L. Hosák, M. Hrdlička, & J. Libiger, *Psychiatrie a pedopsychiatrie* (pp. 357-392). Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum.

Jančíková, M. a kol. (1972). Kriminální mládež – Díl III: Dětská delikvence. Praha : Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR.

Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Kasen, S., & Brook, J. S. (2002). Television viewing and aggressive behavior during adolescence and adulthood. *Science*, 295(5564), 2468-2471. <http://doi.org/10.1126/science.1062929>

Jones, S. (2012). Teenager Daniel Bartlam jailed for killing mother with hammer [Online]. In *The Guardian*. Retrieved July 10, 2016, from <https://www.theguardian.com/uk/2012/apr/02/teenager-daniel-bartlam-jailed-murder>

- Kemph, J. P., Braley, R. O., & Ciotola, P. V. (1998). A Comparison of Youthful Inmates Who Have Committed Violent Versus Nonviolent Crimes. *Journal Of The American Academy Of Psychiatry And The Law*, 26(1), 67 - 74.
- Lahlah, E., Lens, K. M. E., Bogaerts, S., & van der Knaap, L. M. (2013). When love hurts: Assessing the intersectionality of ethnicity, socio-economic status, parental connectedness, child abuse, and gender attitudes in juvenile violent delinquency. *Child Abuse*, 37(11), 1034-1049. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.07.001>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). Vývojová psychologie (2., aktualiz. vyd.). Praha: Grada.
- Lašek, J. (2004). Psychická deprivace dítěte jako kriminogenní faktor. *Kriminalistický sborník*, 48 (5), s. 3 - 5.
- Logan-Greene, P., & Jones, A. S. (2015). Chronic neglect and aggression/delinquency: A longitudinal examination. *Child Abuse*, 45, 9-20. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.04.003>
- Lustig, D. F., & Sung, K. K. (2013). Dissolving borders: Reframing risk, delinquent peers, and youth violence. *Children And Youth Services Review*, 35(8), 1197-1205. <http://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.02.013>
- Manninen, M., Lindgren, M., Huttunen, M., Ebeling, H., Moilanen, I., Kalska, H., et al. (2013). Low verbal ability predicts later violence in adolescent boys with serious conduct problems. *Nordic Journal Of Psychiatry*, 67(5), 289-297. <http://doi.org/10.3109/08039488.2012.738245>
- Marcus, R. F. (2007). Aggression and violence in adolescence. New York: Cambridge University Press.
- Martínek, Z. (2009). Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana. Praha: Grada.
- Matoušek, O., & Matoušková, A. (2011). Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže (Vyd. 3., aktualiz.). Praha: Portál.
- Matoušek, V., & Ptáček, O. (2003). Úkladná vražda spáchaná nezletilcem. *Kriminalistický Sborník*, 47(1), 9 - 13.

- Matsuura, N., Hashimoto, T., & Toichi, M. (2010). The characteristics of AD/HD symptoms, self-esteem, and aggression among serious juvenile offenders in Japan. *Research In Developmental Disabilities*, 31(6), 1197-1203. <http://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.07.026>
- Melde, C., & Esbensen, F. -A. (2014). Gangs and Violence: Disentangling the Impact of Gang Membership on the Level and Nature of Offending. *Journal Of Quantitative Criminology*, 29(2), 143-166. <http://doi.org/10.1007/s10940-012-9164-z>
- Miller, H. V. (2010). If Your Friends Jumped Off of a Bridge, Would You Do It Too? Delinquent Peers and Susceptibility to Peer Influence. *Justice Quarterly*, 27(4), 473-491. <http://doi.org/10.1080/07418820903218974>
- Milojević, S., Altaras Dimitrijević, A., Jolić Marjanović, Z., & Dimitrijević, A. (2016). Bad past, gloomy future: The trait emotional intelligence profile of juvenile offenders. *Personality And Individual Differences*, 94, 295-298. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2016.01.040>
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701. <http://doi.org/10.1037/0033-295X.100.4.674>
- Moravcová, E., Podaná, Z., & Buriánek, J. (2015). Delikvence mládeže: trendy a souvislosti. Praha: Triton.
- Mouzos, J., & Carcach, C. (2001). Weapon involvement in armed robbery. Canberra: Australian Institute of Criminology. Dostupné z http://aic.gov.au/media_library/publications/rpp/38/rpp038.pdf
- Netík, K. (2012). Násilná kriminalita. In: Válková, H., & Kuchta, J. (2012). *Základy kriminologie a trestní politiky* (2. vyd.). (s. 454 - 484). V Praze: C.H. Beck.
- Nielsen Sobotková, V. (2014). Rizikové a antisociální chování v adolescenci. (1. vyd.) Praha: Grada.
- O'Brien, K., Daffern, M., Chu, C. M., & Thomas, S. D. M. (2013). Youth gang affiliation, violence, and criminal activities: A review of motivational, risk, and protective factors. *Aggression And Violent Behavior*, 18(4), 417-425. <http://doi.org/10.1016/j.avb.2013.05.001>

- Pardini, D. (2011). Perceptions of social conflicts among incarcerated adolescents with callous-unemotional traits: 'You're going to pay. It's going to hurt, but I don't care.'. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 52(3), 248-255. <http://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02336.x>
- Pechorro, P. S., Vieira, D. N., Poiares, C. A., Vieira, R. X., Marôco, J., Neves, S., & Nunes, C. (2013). Psychopathy and behavior problems: A comparison of incarcerated male and female juvenile delinquents. *International Journal Of Law And Psychiatry*, 36(1), 18-22. <http://doi.org/10.1016/j.ijlp.2012.11.003>
- Pechorro, P., Nunes, C., Jiménez, L., & Hidalgo, V. (2014). Incarcerated youths with high or low callous-unemotional traits: a comparison controlling for age of crime onset. *The Journal Of Forensic Psychiatry*, 26(1), 78-93. <http://doi.org/10.1080/14789949.2014.971853>
- Piquero, A. R., Jennings, W. G., & Barnes, J. C. (2012). Violence in criminal careers: A review of the literature from a developmental life-course perspective. *Aggression And Violent Behavior*, 17(3), 171-179. <http://doi.org/10.1016/j.avb.2012.02.008>
- Plattner, B., Giger, J., Bachmann, F., Brühwiler, K., Steiner, H., Steinhausen, H. -C., et al. (2012). Psychopathology and offense types in detained male juveniles. *Psychiatry Research*, 198(2), 285-290. <http://doi.org/10.1016/j.psychres.2012.02.006>
- Pyrooz, D. C., & Sweeten, G. (2015). Gang Membership Between Ages 5 and 17 Years in the United States. *Journal Of Adolescent Health*, 56(4), 414-419. <http://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.11.018>
- Raboch, J., Hrdlička, M., Mohr, P., Pavlovský, P., & Ptáček, R. (Eds.). (2015). DSM-5®: diagnostický a statistický manuál duševních poruch. Praha: Hogrefe - Testcentrum.
- Raditsch, F. (2005) Zhoršuje se situace v oblasti kriminality dětí a mladistvých? Tiskový servis Odboru prevence kriminality MV ČR. Červen, 19 – 21.
- Rennison, C. M., & Melde, C. (2014). Gender and Robbery: A National Test. *Deviant Behavior*, 35(4), 275-296. <http://doi.org/10.1080/01639625.2013.848104>
- Resnick, M. D., Ireland, M., & Borowsky, I. (2004). Youth violence perpetration: What protects? What predicts? Findings from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Journal Of Adolescent Health*, 35(5), a424.e1-424.e10. <http://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2004.01.011>

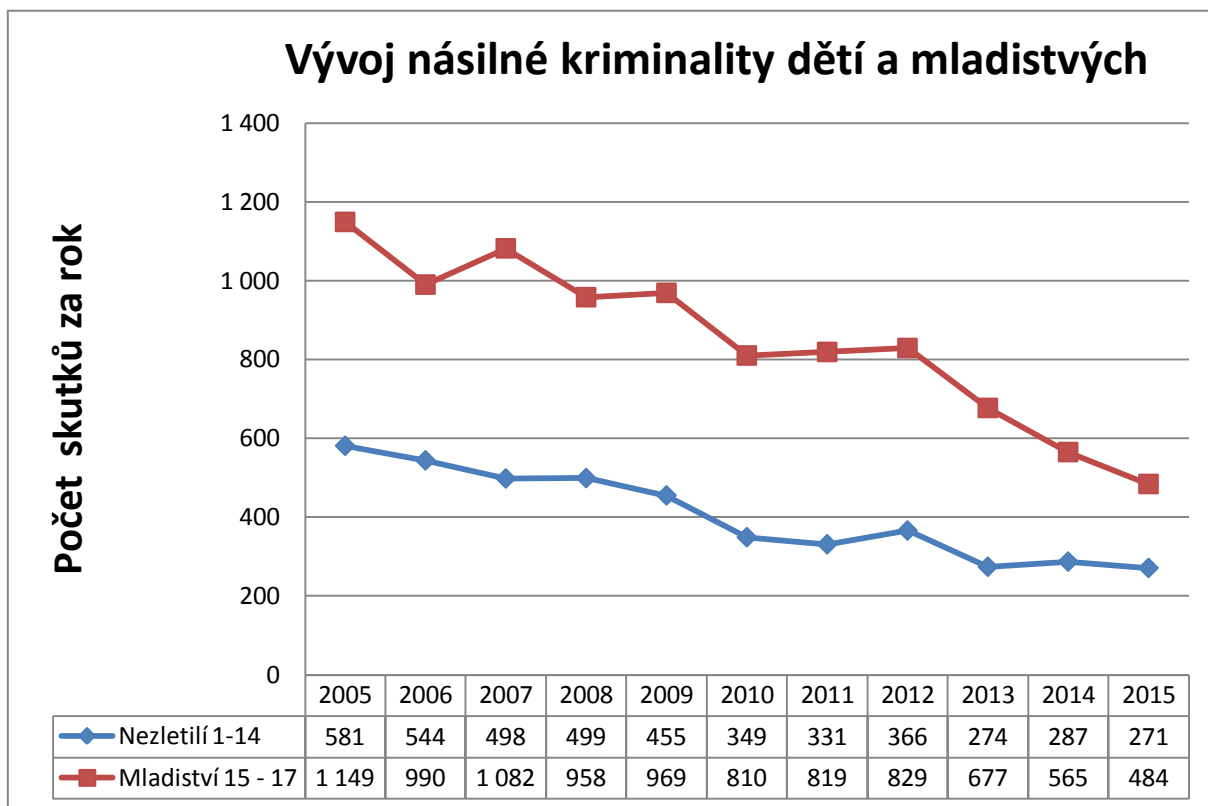
- Reyna, V. F., & Farley, F. (2006). Risk and rationality in adolescent decision-making: Implications for theory, practice, and public policy. *Psychological Science in the Public Interest*, 7(1), 1-44.
- Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L., Tomášek, J. (2005). Výzkum trestného činu loupeže v Praze. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/319.pdf>
- Saleem, N., Ahmed, S., Hanan, M. A., Haroon, S. (2013). Violent Movies and Criminal Behavior of Delinquents. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 33 (2), 243-254.
- Salvatore, C., Taniguchi, T. and Welsh W. (2012). Is Emerging Adulthood Influencing Moffitt's Developmental Taxonomy? Adding the "Prolonged" Adolescent Offender. *Western Criminology Review*, 13(1), 1-15.
- Shaffer, C., McCuish, E., Corrado, R. R., Behnken, M. P., & DeLisi, M. (2015). Psychopathy and violent misconduct in a sample of violent young offenders. *Journal Of Criminal Justice*, 43(4), 321-326. <http://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2015.05.008>
- Scheepers, F. E., Buitelaar, J. K., & Matthys, W. (2011). Conduct Disorder and the specifier callous and unemotional traits in the DSM-5. *European Child*, 20(2), 89-93. <http://doi.org/10.1007/s00787-010-0149-x>
- Skopal, O. (2012). *Vztah osobnostních charakteristik adolescentů s různými formami rizikového chování* (Diplomová práce). Olomouc.
- Smith, J. (2003). The nature of personal robbery. London: Home Office.
- Snyder, H. N. (1999). The Overrepresentation of Juvenile Crime Proportions in Robbery Clearance Statistics. *Journal Of Quantitative Criminology*, 15(2), 151-161. <http://doi.org/10.1023/A:1007570604591>
- Staňková, L., Ščerba, F., & Vichlenda, M. (2014). *Násilná kriminalita*. Praha: Leges.
- Statistické přehledy kriminality - archiv. (2000 - 2007). Statistické přehledy kriminality - archiv [Online]. Retrieved July 15, 2016, from <http://www.policie.cz/clanek/archiv-statistiky-statisticke-prehledy-kriminality.aspx>
- Statistické přehledy kriminality. (2008 - 2015). Statistické přehledy kriminality [Online]. Retrieved July 15, 2016, from <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

- Steiner, H., Silverman, M., Karnik, N. S., Huemer, J., Plattner, B., Clark, C. E., et al. (2011). Psychopathology, trauma and delinquency: subtypes of aggression and their relevance for understanding young offenders. *Child And Adolescent Psychiatry And Mental Health*, 5(21), <http://doi.org/10.1186/1753-2000-5-21>
- Stephenson, Z., Woodhams, J., & Cooke, C. (2014). Sex differences in predictors of violent and non-violent juvenile offending. *Aggressive Behavior*, 40(2), 165-177. <http://doi.org/10.1002/ab.21506>
- Stoddard, S. A., Heinze, J. E., Choe, D. E., & Zimmerman, M. A. (2015). Predicting violent behavior: The role of violence exposure and future educational aspirations during adolescence. *Journal Of Adolescence*, 44, 191-203. <http://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.07.017>
- Suchý, A. (2007). Mediální zlo - mýty a realita: souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí (Vyd. 1.). V Praze: Triton.
- Svoboda, M., Humpolíček, P. & Šnorek, V. (2013). Psychodiagnostika dospělých. Praha: Portál.
- Šimovček, I., & Polák, J. (1991). Mládež a kriminalita. In *Kriminalita – Aktuálny problém súčasnej spoločnosti: Zborník materiálov zo seminára konaného dňa 22. januára* (pp. 101 - 113). Bratislava: Inštitút pre výchovu a vzdelávanie.
- Šípek, J. (2000). Projektivní metody. Praha: ISV.
- Šulc, V. (2007). Příliš mladí na vraždu : 5. díl: Dobře věděli, že jsou beztrestní. *Kriminalistický Sborník*, 51(5), 63-65.
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Piquero, A. R., Lösel, F., DeLisi, M., & Murray, J. (2016). Intelligence as a protective factor against offending: A meta-analytic review of prospective longitudinal studies. *Journal Of Criminal Justice*, -. <http://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2016.02.003>
- Válková, H. (2012). Kriminalita mládeže. In: Válková, H., & Kuchta, J. (2012). *Základy kriminologie a trestní politiky* (2. vyd.). (s. 319 - 359). V Praze: C.H. Beck.

- van de Weijer, S. G. A., Bijleveld, C. C. J. H., & Blokland, A. A. J. (2014). The Intergenerational Transmission of Violent Offending. *Journal Of Family Violence*, 29(2), 109-118. <http://doi.org/10.1007/s10896-013-9565-2>
- Večerka, K. (2008). In: Novotný, O., & Zapletal, J. (2008). *Kriminologie* (3., přeprac. vyd.). (s. 452-495). Praha: ASPI.
- Večerka, K. (2014). Kriminalita mládeže. In: Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2014). *Kriminologie* (4., aktualiz. vyd.). (s. 435-455) Praha: Wolters Kluwer.
- Večerka, K., Holas, J., Štěchová, M., Diblíková, S., Neumann, J. (2004). Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/307.pdf>
- Vráblová (2011). Násilná kriminalita. In: Dianiška, G. (2011). *Kriminológia* (2., rozš. vyd.). (s. 161-176) Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Walters, G. D. (2011). The latent structure of life-course-persistent antisocial behavior: Is Moffitt's developmental taxonomy a true taxonomy? *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 79(1), 96-105. <http://doi.org/10.1037/a0021519>
- Wijk, A., Loeber, R., Vermeiren, R., Pardini, D., Bullens, R., & Doreleijers, T. (2005). Violent Juvenile Sex Offenders Compared with Violent Juvenile Nonsex Offenders: Explorative Findings From the Pittsburgh Youth Study. *Sexual Abuse: A Journal Of Research And Treatment*, 17(3), 333-352. <http://doi.org/10.1007/s11194-005-5062-3>
- Wright, R., Decker Scott, H. (2002). Robbers on Robbery. Prevention and the Offender. *National Criminal Justice Reference Service*. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/193800.pdf>

Přílohy

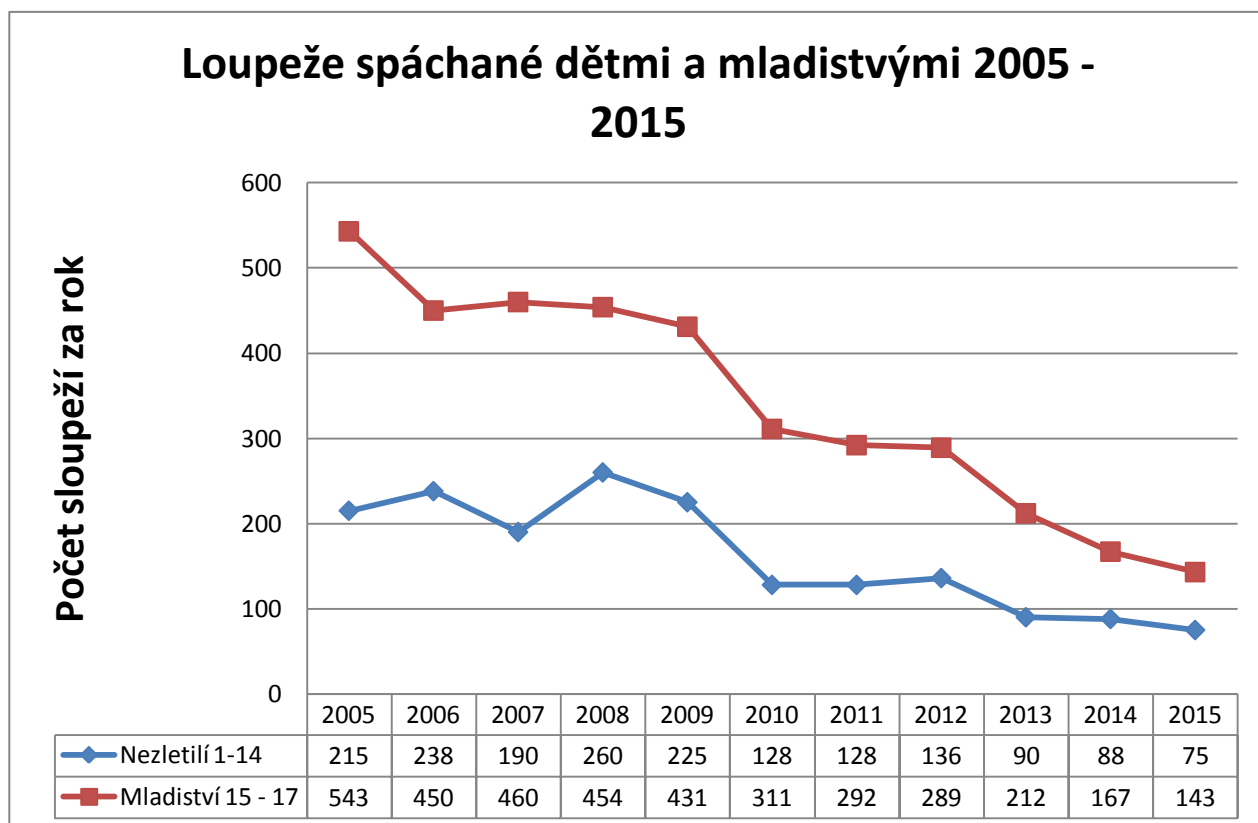
Příloha č. 1 – Vývoj násilné kriminality dětí a mladistvých 2005 – 2015

Příloha č. 2 - Počty loupeží spáchaných nezletilými osobami 2005 – 2015

V tabulce jsou uvedena absolutní čísla: Počet loupeží / z toho loupeží na instituci.

Počty spáchaných loupeží		
Rok	Děti 1-14	Mladiství 15 - 17
2005	215	543 / 1
2006	238 / 1	450
2007	190	460 / 1
2008	260	454 / 1
2009	225	431 / 2
2010	128	311
2011	128	292
2012	136	289 / 1
2013	90	212
2014	88	167
2015	75	143

Příloha č. 3 - Počty vražd spáchaných dětmi a mladistvými 2005 – 2015

V tabulce jsou uvedena absolutní čísla: Počet vražd / z toho loupežných vražd.

Rok	Děti 1-14	Mladiství 15 - 17
2005	1	2
2006	1	4
2007	2	10 / 3
2008	3 / 1	6 / 1
2009	0	5 / 1
2010	2	4
2011	2	6 / 2
2012	2	2
2013	3	7 / 1
2014	0	3
2015	0	3

(“Statistické přehledy kriminality archiv”, 2000 - 2007)

(“Statistické přehledy kriminality”, 2008 - 2015)

Příloha č. 4 - Ilustrace typických znaků násilné kriminality dětí a mládeže

Následující případ ilustruje znaky **páchání ve skupině, účast na kriminalitě dospělých a užití neúměrného násilí** (Šulc, 2007):

„Formulace rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové z 20. dubna 2005: Obžalovaný Vladimír Giňa řídil vozidlo, ve kterém jel jeho mladistvý příbuzný, který zajistil pět nezletilých osob. Všichni společně pak odjeli do Olešnice, ... Na místě samém Giňa i jeho mladistvý příbuzný instruovali nezletilé děti, jak odcizit poškozené finanční prostředky a v případě, že se bude (oběť) bránit, měly použít fyzické násilí s úmyslem způsobit poškozené smrt (str. 64).“ Skupina pěti pachatelů vnikla do domu a napadli seniorku, která zde bydlela, „*úderý otevřenou dlaní a pěstí, kopy, bitím paličkou na maso do hlavy a bodáním přinesenými nůžkami do oblasti krku a hrudníku (str. 64).*“ Následně prohledali dům, našli částku minimálně 2 000 Kč (přesně nebylo zjištěno). Oběť na následky zranění zemřela.

O tom, že je možné nalézt mezi nezletilci i úkladnou, **předem naplánovanou vraždu**, píše Matoušek & Ptáček (2003):

Ondřejovi B. zemřela matka, když mu bylo 10. Otcem byl fyzicky trestán za špatné známky ve škole a za poznámky. Ve škole se zmínil, že z něj má strach. Nejdříve se pachatel pokusil vmíchat jed na krysy otci do bramborového salátu od dědy, a když nepůsobil, připravil si nůž, chodil se na spícího otce dívat a když ležel příhodně na zádech, napadl ho a ubodal. Vyšetřovatelům řekl, že měl v plánu zakrýt vraždu oznámením vloupání pachatele do bytu.

Pachatel sdělil: „*Měl jsem takový plán, a to jak to bývá ve filmech, že tam prostě přijde člověk a toho druhého podřízne. Já jsem měl naplánováno, že nůž na tatku použiji na jeho krk. Na srdce jsem nechtěl, na to bych neviděl, jelikož byl zakrytý (str. 11).*“

Autoři kasuistiky upozorňují i na působení televize – pachatel často uváděl, že koukal na televizi, má v oblíbě akční a násilné filmy, a že zkoušel vraždu provést tak, jak to viděl v televizi.

Psychiatr došel k závěru, že pachatel měl nezralou disharmonicky rozvinutou osobnost, s disociálními rysy, bez schopnosti prožívat vinu. Psycholog u chlapce objevil

nadprůměrný intelekt a osobnost bez výraznějších agresivnějších impulzů. Snadno prý upadá do pocitu méněcennosti a obává se agrese zvenčí.

Psala jsem i o tom, že způsob spáchání může odpovídat **obsahu médií**. K tomu vybrané dvě zprávy z online periodik:

Šestnáctiletý Steven Miles zabil svou kamarádku, oddělil končetiny od těla a zabalil je do fólie. Během soudu se ukázalo, že pachatel byl fascinován hororovými filmy, mačetou a chtěl napodobit seriálovou postavu Dextera – policistu, který je zároveň sériovým vrahem (Best, 2014).

Čtrnáctiletý Daniel Bartlam ubil svou matku kladivem, spálil její tělo. Vražda byla inspirována seriálem Coronation Street. Z jeho počítače byla obdržena povídka, kterou napsal o sobě samém a o vraždě ještě předtím, než ji spáchal (Jones, 2012).

Posledním příkladem je ilustrace **zveřejnění trestného činu na sociálních sítích**. Tato zpráva také pochází z internetového zpravodajství: Šestnáctiletý pachatel zastřelil spolužáka, vyfotil se s jeho mrtvolou a poslal ji přes Snapchat kamarádovi. Ten si foto uložil a ukázal matce, která informovala policii (Holley, 2015).

Příloha č. 5 – Loupežná vražda

Součástí problematiky loupeží jsou i vraždy s majetkovou motivací. V takových případech se často vyskytuje instrumentální agrese, která je prostředkem dosažení vnějšího cíle. U pachatelů motivovaných ziskem chybí doprovod zlostných emocí. Emoční komponenta nebývá přítomna vůbec, nebo je slabá (Gillernová & Boukalová, 2006).

V souvislosti s motivací je potřeba zmínit tzv. přeskok motivů. Ten se vyskytuje v některých případech, kdy se motivace v průběhu trestného činu mění. Pachatel může být například motivován ziskně, ale na místě se objevuje sekundární motiv – zabít oběť, která pro pachatele představuje překážku k dosažení zisku, aniž by však nějak interagovala s pachatelem (např. spící) (Heretik, 2012; Gillernová & Boukalová, 2006).

Loupežné vraždy jsou u dětí a mladistvých výjimečnými a mnohem méně častými než vraždy jinak motivované. Počty lze vidět v příloze č. 3. Tam můžeme pozorovat, že počet vražd i loupežných vražd po dovršení 15. roku věku stoupá.

Heretik (2012) prováděl analýzu údajů, které nashromáždil z psychologických posudků vrahů. O loupežných vraždách píše, že jsou typickým reprezentantem instrumentální agrese, což znamená, že dominantním motivem je ziskový motiv. Agrese či její hrozba hrají roli prostředku.

Pachatelé loupežných a jiných ziskových vražd v jeho vzorku byli obvykle muži kolem dvaceti sedmi let, bez zaměstnání či nepravidelně zaměstnaní, obvykle s kriminální minulostí z oblasti především majetkových, ale i násilných trestných činů. Jejich trestná činnost byla zpravidla plánovaná, organizovaná, doprovázená zastíracími manévry, jejich jednání bylo organizované. Častěji než pachatelé jiných typů vražd používali střelnou zbraň, a naopak méně často používali nůž. Také se častěji vyskytovalo páchání ve skupině. Méně často než jiní vrazi spáchali trestný čin pod vlivem návykových látek (alkohol, psychotropní látky).

Co se týče chování, pachatelé nejednali v afektu, byli motivováni majetkovým prospěchem. Heretik také zmiňuje, že pachatelé ziskových vražd často pociťovali menší lítost ve srovnání s pachateli vražd bez majetkové motivace. Ve škálách agresivity Rorschachova testu a Hand testu se pachatelé motivováni ziskem nelišili od ostatních vrahů. Přesto však agresivita vycházela v testech vysoká. Heretik píše, že v době činu pachatelé nejspíše neprožívali silný zlostný afekt. Ten se mohl projevit až v rámci přeskokového fenoménu. Významná byla i zjištění v oblasti psychopatologie – častěji než u ostatních vrahů se u nich vyskytovaly poruchy osobnosti (83, 7 %: 57, 1 %), a naopak nebyly nalezeny žádné psychotické poruchy a organická poškození.

Jak můžeme vidět, pachatelé loupeží byli průměrně mladší než ostatní, ačkoliv nebyli věku mladistvého. Na základě toho, co víme o kriminalitě mladistvých, se lze domnívat, že při bližším zkoumání vzorku dospívajících a dětí by bylo nalezeno méně plánovanosti, organizovanosti, zastíracích manévru.

Příloha č. 6 – Otázky k rozhovoru

Otázky vztahující se k *současnosti*:

- Jak tady trávíte všední dny? Co děláte o víkendech?
- Co tě baví nejvíce z toho, co tady děláš? Co tě naopak štve?
- Jak tu vycházíš s lidmi? Máš tady kamarády? Co se ti na nich líbí, v čem si rozumíte?
Kdo je pro tebe kamarád?
- Máš tu někoho blízkého, komu důvěřuješ a můžeš se na něj obrátit?
- Máš teď nějaký vzor, ať už člověka, kterého znáš, nebo i filmovou postavu?
- Máš tady s někým nějaké konflikty?
- Myslíš, že ti pobyt tady v něčem pomáhá?
- Je něco, co ti tady z běžných věcí chybí?

Otázky týkající se *minulosti*:

- Jak jsi trávil čas, než jsi sem přišel?
- Jak se změnil tvůj současný život od minulého?
- Jak ses změnil ty za tu dobu, co jsi tady? Je to podle tebe změna k lepšímu, nebo k horšímu?
- Máš kamarády, které jsi měl, než jsi sem přišel?

Otázky k *rodině*:

- Chodí tě někdo navštěvovat?
- Jaké máte vztahy v rodině?
- Změnilo se to nějak po spáchání loupeže?

Otázky k *trestnému činu*:

- Vybavuješ si, jak se loupež, za kterou tu jsi, udála?
- Jak ti je, když o tom máš mluvit?
- Jak se cítíš, když si na to vzpomeneš?
- Co tě vedlo ke spáchání?
- Jaké byly reakce okolí, když se na to přišlo? (rodina, přátelé, policie, sousedi)
- Přemýšlel jsi někdy o tom, jak se teď daří člověku, kterého jsi napadl?

Otázky k *budoucnosti*:

- Myslíš si, že bys to byl schopen udělat znovu? Pokud ano, chtěl bys tomu nějak předejít?
- Jak si představuješ svůj život po propuštění? Jak si sebe sama představuješ za 10 a 20 let? Budeš mít rodinu? Práci? Jak budeš trávit volný čas?

Příloha č. 7 – Příklady doplňování vět

- Kdybych byl zvířetem, byl bych____, protože____ .
- Šťastného člověka si představuji tak, že____ .
- Často myslím na____, protože____.
- V životě se mi povedlo____, protože____.
- V životě se mi nepovedlo____, protože____.
- Na sobě mám rád,____, protože____ .
- Na sobě nemám rád____, protože____ .
- Kdybych si mohl přát tři věci, byly by to____, protože____ .
- Podle rodičů bych měl____, protože____.
- Jsem rád, když____, protože____.
- Naštvu se, když____, protože____.
- Pomoc druhých potřebuji, když____, protože____.
- Za klíčový okamžik ve svém životě považuji____, protože____.
- Rád bych se jednou naučil____, protože____.